

KUŞADASI KADIKALESİ KAZISINDA BULUNAN BİR HİTİT HEYKELCİĞİ

(LEV. 10-12)

Engin AKDENİZ*

SUMMARY

A Hittite Figurine Found in the Excavation of Kadıkalesi in Kuşadası

The bronze male figurine examined in this study was found in 2002 in the excavation carried out in Kadıkalesi in Kuşadası¹. Kadıkalesi is located on a mound reaching out to the sea, approximately 8 km south of Kuşadası in Aydın, in the north-west of Davutlar district, in the area which is named as “Nazilli Estates” today due to the summer housing estates in the area². The figurine, which was

* Yrd.Doç.Dr. Engin Akdeniz, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aytepe-Aydın.

¹ Bu makalede incelenen heykelciğin arkeoloji dünyasıyla biran önce paylaşılması düşüncesiyle diğer kazı buluntularından ayrı olarak yayınlanması konusundaki gayret ve izinleri için kazı başkanımız Sayın Prof.Dr. Zeynep Mercangöz’e, çalışmalar sırasında desteğini esirgemeyen Sayın Prof.Dr.Altan Çilingiroğlu’na, metindeki bilgilerin önemli bir kısmını paylaşma inceliği gösteren Sayın Prof.Dr. Ersin Doğer’e, kaynak yardımında bulunan Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü’ne teşekkür ederim.

² Kadıkalesi’ndeki höyük ve kazılar hakkında bkz. Wiegand-Schrader 1904, 490-491; Müller-Wiener 1961, 66-74; Mercangöz 2001, 143 vd.; Mercangöz 2002, 272; Mercangöz 2003, 125 vd.; Türkoğlu 2003, 18 vd.; Doğer 2004; İlk olarak H.Kiepert ve A.Philippson’un haritalarında “Kadıkalesi” adıyla bir ören yeri işaretlenmiştir. Kale ve altındaki höyük hakkındaki ilk bilimsel çalışma ise T.Wiegand tarafından gerçekleştirilmiştir. Fazla detaylı olmayan ilk çalışmadan sonra yine bir Alman, W.Müller-Wiener, Kadıkalesi hakkında çok ayrıntılı bir çalışma yapmıştır. Bu son çalışma yalnızca Kadıkalesi’yle sınırlı kalmamış, güney İonia’daki bütün Ortaçağ yapıları da incelenmiştir. Kadıkalesi’nde inşa edilen kale Kuşadası Körfezi’nin güneyindeki iki limandan biri olan Anaia’yı korumaktaydı. Anaia, Kuşadası sahilindeki bir diğer yerleşim olan Phygela’dan farklı olarak Bizans dönemi boyunca bir piskoposluk merkezi olmuştur. Laskarisler döneminde bir gümrük istasyonu olarak kullanılmış, ancak anlaşma uyarınca Cenevizliler’e koloni olarak bırakılmıştır. Kalenin 1298’de Türklerin eline geçtiği sanılmaktadır. Türklerin eline geçtikten sonraki durumu tam olarak belli değildir. Kalenin doğusundaki yüksek arazide yer alan ve günümüzde Soğucak adıyla anılan köyün özellikle 19. yüzyıl haritalarında Anya (Ania) şeklinde geçtiği bilinmektedir. Bugün Anya adı çeşitli vesilelerle yaşamaktadır. Buna bir örnek olarak Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü’nde Lisans eğitimi gören bir öğrencimizin soyadının “Anya”

exhibited in Aydın Museum, is not a layer find and has been discovered in the south-western section of the mound, in the south of the fortress belonging to the Byzantium period, outside the wall extending between the bastions numbered 3 and 4, and approximately 30 cm above the layers dating back to the 2nd Millenium B.C. The work of art has been found to be lying by the side of a single-rowed stone wall which perpendicularly leans to the city wall. This bronze figurine personifies a male with his left foot stepping forward and his right hand holding up a spear (?), lightning be am (?) or a similar object. It has a height of 7,8 cm as the way it was preserved. A long pony tail reaching down to his waist is attached to the conic head of this round-faced and pop-eyed figurine with large prominent ears and a big nose. The neck shape of the figurine excavated in Kadıkalesi in Kuşadası differs from other figurines of its like. The neck is not straight and is attached to the body under the head gear in a convex form. The position of the feet is uncertain since the legs are broken near the ankles. It is impossible to comment on whether this work has got pointed feet observed in some figurines. The legs were not given a straight shape, but were formed with a plumpness in the lower part of the knee. The fact that the figurine is not a layer find rises difficulties in the exact dating of the work. However, considering similar examples, it is possible to state that this figurine is a Hittite work dating back to 15th-14th centuries B.C.

Uzun yıllardan beri Ege Havzası'nda Ortadoğu menşeli eserlerin yanı sıra Anadolu menşeli eserlerin de varlığı bilinmekteydi. Genel bir tarihlemeyle Orta Minos I-II'den Geç Helladik IIIC'ye kadar uzanan döneme tarihlenen bu eserler Delos³, Tiryns⁴, Ialysos⁵, Thebes⁶, ve Girit'den⁷ silindir mühürler, Girit Palaiokastro'dan damga mühürler⁸, Girit Phaistos⁹ Ialysos¹⁰ ile

burada belirtmemiz gerekmektedir. Kendisi Soğucak nüfusuna kayıtlıdır. Bölgede araştırma yapan Müller-Wiener, 13. yüzyıldaki karışık siyasi ortamda ve korsan saldırıları sırasında sahildeki Anya yerleşiminin yukarılara günümüzdeki Soğucak civarını kaydığını ve böylece daha doğudaki Soğucak yöresinin Anya adıyla anılmaya başlandığı belirtir. Foss ise Kadıkalesi'nin Anaia ile özdeşleşmesi gerektiğini ve Kuşadası kıyılarındaki diğer yerleşim olan Phygela'dan farklı olarak Bizans dönemi boyunca bir piskoposluk merkezi olduğunu belirtmiştir.

³ Cline 1991, 137, Pl.XXV/3.

⁴ Cline 1991, 137, Pl.XXVb.

⁵ Cline, 1991, 136, 139, Pl.XXIIIc, XXVIIIc.

⁶ Cline 1991, 139, Pl.XXVIIIa.

⁷ Cline 1991, 137, 138, Pl.XXVa.XXVIc-d, XXVIIa, XXVIIb.

⁸ Cline 1991, 139, 140, Pl. XXVIII d

⁹ Cline 1991, 133, Pl.XXI/a-b.

¹⁰ Cline 1991, 136, Pl.XXIIIa.

Mykenae'den¹¹ bullalar, yine Mykeanae'den metal geyik rhytonu¹², Girit Aghia Triadha'dan sphinks şeklindeki ağırlık¹³ ve özellikle sağ kolunu yukarıya kaldırıp bir nesneyi fırlatır, sağ ayağı ileride adım atar vaziyetteki metal erkek (tanrı ya da savaşçı) heykelciklerden oluşmaktaydı. Bu tip metal erkek heykelciklerinin, Ege Adaları ve Kıta Yunanistan'ın yanı sıra Orta Anadolu topraklarında da diğer eserlere kıyasla az sayıda bulunmaları onlara farklı bir ilginin oluşmasına yol açmıştır. Oysa aynı tür heykelcikler Akdeniz'in doğu kesiminde özellikle Levant'da M.Ö. 16. yüzyıldan M.Ö. 12. yy.'a değin yerel etkilerle yoğunlukla üretilmişlerdir¹⁴. Yayılım alanları olan Doğu Akdeniz'de yapımlarıyla ilgili herhangi bir atölye açığa çıkarılmadığı için, nerede üretildiklerini kesin olarak söyleyemediğimiz bu eserler, farklı bazı özelliklere sahip olsalar da ilk bakışta dikkati çeken başlıkları, yüz tasvirleri, ayak-kol hareketleri, bir ölçüde de giysileri onların ait oldukları kültür ya da coğrafya hakkında yorum yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Anadolu ve Ege Havzası'na ait bu tipteki az sayıdaki metal erkek heykelciklerine 2002 yılında bir yenisi eklenmiş olup eser, Kuşadası-Kadıkalesi kazılarında ele geçmiştir.

Kadıkalesi aslında bir höyüktür. Höyüğün üzerinde günümüzde yer yer yıkılmış olmakla birlikte oldukça ihtişamlı olduğu anlaşılan Bizans Kalesi yükselmektedir. Bu kaleden dolayı ilk yayınlardan itibaren kalenin üzerine inşa edildiği höyük göz ardı edilmiş ve yöreyle ilgili yayınlarda neredeyse sadece kaleden bahsedilmiştir. Oysa kalenin altındaki höyük yaklaşık 20-25 m.'lik yüksekliği ve 250 m.'lik çapıyla Batı Anadolu sahillerinde çok alışık olmadığımız boyutlardadır.

Kadıkalesi Höyüğünün bulunduğu arazinin değişik toplumlar tarafından yerleşim yeri olarak seçilmesi bir tesadüf olmamalıdır. Bilindiği üzere bu bölge özellikle denizyolu taşımacılığında büyük avantajlara sahiptir. Batı Anadolu sahillerindeki deniz ticareti düşünüldüğünde en kestirme ve düzenli güzergah Batı Anadolu kıyıları boyunca devam eden kuzeye-güneye ve batıya uzanan deniz yoludur. Antik ya da daha önceki çağlardaki gemilerin özellikleri, daha doğrusu eksiklikleri dikkate alındığında bu

¹¹ Cline 1991, 136, Pl.XIIIb.

¹² Cline 1991, 134, Pl.XXIIa.

¹³ Cline 1991, 133, Pl.XXI/c.

¹⁴ Collon 1972 1972, 113 vd.

güzergahın kullanılmasının gerekliliği anlaşılacaktır. Bu deniz yolunun özellikle Samos (Sisam) adası civarında kesişmesi muhtemeldir¹⁵. Güzergah, Samos'dan sonra batıya doğru devam etmekte, kuzeyde Batı Anadolu sahillerini takip ederek Khios (Sakız) adası ile Karaburun yarımadası arasından geçerek daha kuzeye, güneyde ise Samos Boğazı ve Dilek Yarımadasını geçerek Kos'a (İstanköy) doğru uzanmaktadır. Ayrıca Kadıkalesi çevresinden kuzeye Ephesos yönüne doğru uzandıktan sonra Küçük Menderes Havzası yardımıyla Anadolu'nun iç kesimlerine de varmak mümkündür. Yani, bir liman kentinin sahip olması gereken özellikler Kadıkalesi için de söz konusudur. Dolayısıyla Kadıkalesi'nin bulunduğu coğrafi konumun ve buraya yerleşilmesinin geç dönemlerde olduğu gibi oldukça erken dönemlerden itibaren de ticaretle ilişkili benzer sebepleri olması gerekmektedir.

Yörede, Kadıkalesi gibi höyüklerin altlarındaki ana toprağın yanı sıra çevredeki pek çok tepeciğin de jeolojik oluşumu kireçtaşıdır. Prof.Dr. Ersin Doğer'in dikkat çektiği gibi bu kireçtaşı oluşumlar İzmir Körfezi civarından başlayarak Akbük Körfezi'ne doğru uzanan küçük adacıklar şeklinde kendini gösterir. Kadıkalesi ve çevresinde bilimsel amaçlı herhangi bir sondaj yapılmamış olmasına karşın yöredeki alüvyon birikintisi dikkate alındığında Prehistorik çağlarda kıyıya bağlı bir yarımada ya da kıyıya çok yakın bir ada olma ihtimali yüksektir. Bu durumun daha net anlaşılabilmesi için Kadıkalesi çevresinde Jeomorfolojik sondajlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kadıkalesi'nde kazının henüz yeni başlaması yüzey araştırması verilerinin önemini arttırmaktadır. Yüzeyde yapılan araştırmalarda M.Ö. 3. binyıla kadar uzanan çanak çömlek buluntularına rastlanmıştır. Ayrıca Batı Anadolu'da Orta ve Geç Tunç Çağları için karakteristik olan Gri Minyas, gold wash ware (altın yaldız kaplı görünümlü) grubu mallar da yüzeyden toplanmıştır. Takip eden yüzey buluntuları ilk Helen kolonizasyon döneminden başlayarak bazı kesintilerle birlikte Geç Roma Dönemi ve sonrasında yoğun biçimde Bizans buluntularıyla devam eder.

Yüzey araştırmalarının ardından Kadıkalesi'ndeki kazılar 2001 yaz sezonunda başlamıştır. Ancak erken dönem buluntuları ancak 2002 kazılarından itibaren gün ışığına çıkarılmıştır. Kalenin güneybatı kesimlerindeki, sur duvarının dış kısmında, 3 ve 4 numaralı burçlar arasındaki kazılar,

¹⁵ Efe 2003, harita 3. Bu konuyla ilgili olarak ayrıca bkz., Agouridis, 1997, 1-24.

özellikle N4 açmasındaki kazılar, M.Ö. II. binyıla tarihlenebilecek çanak çömlek parçaları ve diğer bazı buluntuları vermesi, dolayısıyla höyüğün yerleşim tarihinin anlaşılması açısından önem taşır. Bu bölgedeki çalışmalarda kale duvarının dış cephesinin önüne birikmiş moloz yığınlarını kaldırma işlemleri sırasında karşılaşılan en yoğun buluntu grubu Orta Tunç ve Geç Tunç Çağlarının karakteristik çanak çömleğidir. Geleneksel Ege kronolojisinde Troia'nın VI. tabakasının çanak çömlek gruplarını oluşturan tek renkli "Gri Minyas", "Tan Ware" ve "Gold Washing Ware" türü seramiklerin Kadıkalesi höyüğünde de kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu çanak çömlek gruplarının yanısıra literatüre "Yerli Miken seramiği" olarak da giren boyalı çanak çömlek höyükte aynı oranda temsil edilmektedir. Bu seramik genel olarak Geç Hellas III'nin özellikle C dönemine tarihlendirilmektedir¹⁶.

Kalenin yine aynı alanında -2.98 m. kotunda üzeri iki kayrak taşı ile kapatılmış, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan dikdörtgen şekilli bir bebek mezarı ortaya çıkarılmıştır. Kayrak taşlar kaldırıldığında mezarın baş kısmının iki sıra, ayak kısmının bir sıra yassı taş ile çevrelenmiş olduğu görülmüştür. Defin, mezarın zeminindeki iri dere çakıllarının üzerine başı kuzeydoğu yönünde olacak şekilde yatırılmıştı. Hiçbir buluntunun ele geçmediği mezarda bebeğin yalnız kafatası görülebilmektedir. Mezar Kyklad örneklerini hatırlatmakla birlikte buluntunun ele geçmemesi tarihlemeyi zorlaştırmaktadır. Buradaki çalışmalar -3.00 m. kodunda sonlandırılmıştır. N4 açmasında 2002 yılı kazıları sırasında, 3 ve 4 numaralı burçları bağlayan beden duvarının dışında -2.95 m. seviyesinde bir metal erkek heykelciği bulunmuştur. Tabakaya ait olmamasına karşın eser, henüz çok yeni bir kazı olan Kadıkalesi'nin bu kısa zamanda verdiği en önemli buluntudur.

Höyüğün güneybatı kesiminde, 3 ve 4 numaralı burçlar arasındaki kazılarda M.Ö. II. binyıl tabakalarının yaklaşık 30 cm. üzerinde, sur duvarına dayanmış tek sıralı bir taş duvarın kenarında bulunan heykelcik sol ayağı önde, adım atar pozisyonda bir erkeği canlandırmaktadır. Korunan kısmıyla 7,8 cm. yüksekliğindedir. Heykelciğin vücut hareketi oldukça yumuşaktır. Ancak bu yumuşaklık geç dönem eserlerinden bildiğimiz stilize görünüme ulaşmamıştır. Birçok Hitit metal heykelciğinden tanıdığımız başlık, ancak bazı heykelciklerden bildiğimiz kabartma bir bantla çevrilerek baştan

¹⁶ Doğer 2004.

ayrılmaktadır. Heykelciğin yüksekliğine kıyasla belki de uzun sayılabilecek bu konik başlıkta tanrısallık simgesi olan boynuzlara ya da boynuz türü çıkıntılara rastlanılmamakta, herhangi bir yerinde hierogrif işaret de bulunmamaktadır. Bu nedenle eseri, yalnızca “heykelcik” şeklinde adlandırmak doğru olacaktır. Çünkü Hititli sanatçılar bu tip heykelciklerde başlığa boynuzlar ya da stilize edilmiş boynuzlar (çıkıntılar) yerleştirerek, gövdenin üzerine hierogrif işaretler koyarak, sağ eline yıldırım demeti ya da mızrak vererek eserin bir tanrısı, yalnızca mızrak vererek bir savaşçıyı simgelediğini vurgulamak isterlerdi. Ancak Kadıkalesi heykelciğinde bunların hiçbiri görülememektedir.

Konik başlığın altındaki yuvarlak yüzde kulaklar, burun ve gözler dikkat çeker. Kulakları oldukça büyük ve kepçe şeklinde kıvrıktır. Gözleri iri-patlak, burun da büyüktür. Aslında bu hususlar aşağıda da anlatacağı gibi saldırır pozisyondaki pek çok Hitit heykelciğinde benzer şekildedir. Heykelciğin konik başlığının arkasında at kuyruğu şeklinde bele doğru uzanan saçları vardır. Kadıkalesi heykelciğinde boyun yapısı diğerlerinden farklıdır. Boyun düz olmayıp hafif bir kavisle uzanmaktadır.

Eserin üçgene benzeyen gövdesinde kısa kollu bir giysi dikkat çeker. Gövdenin alt yarısında etek gibi devam eden bu giysinin altından görünen bacaklardan soldaki önde, sağdaki ise geride gösterilmiş ve böylece hareket sağlanmıştır. Heykelcik adım atarak yürür vaziyettedir. Kasık kısmına kadar bacağın hareketi hem önden hem arkadan gösterilmiştir. Ancak olasılıkla bu hareketi sağlamaya çalışırken çok dikkatli bakıldığında seçilebilecek hafif bir deformasyon da oluşmuştur. Bacaklar bilek civarından kırık olduğu için ayakların durumu belirsizdir. Bazı Hitit heykelciklerinde gördüğümüz sivri ayakların bu eserde olup olmadığı hususunda bir yorum yapmak mümkün değildir. Bacaklar düz bırakılmamış, diz kapağının alt bölümünde yer alan tombulluk da verilmiştir. Heykelcik sağ eli havada bir mızrak (?), yıldırım demeti (?) ya da başka bir nesne tutuyor olmalıdır. Ancak benzer birçok eserde olduğu gibi bu nesne belki de yapıldığı maddenin yok olmasından dolayı bulunamamıştır. Sağ kolun dirsek çıkıntısı da seçilebilmektedir. Öne doğru uzatılan diğer elin durumu uç kısmındaki oksitlenmeden dolayı tam olarak anlaşılammakla beraber en azından yukarıya doğru kıvrılmış olduğu söylenebilir.

Bu tür heykelcikler Levant başta olmak üzere Önasya’da M.Ö. 16. yy.’dan M.Ö. 12. yy.’a değin görülmektedir. Bunlardan önemli bir kısmı kazı

buluntusu değildir. Kazı buluntusu olanların arasında da Anadolu örnekleri azdır. Genellikle satın alma yoluyla dünyanın değişik müzelerine dağılan bu eserler çeşitlilik göstermekte ve böylece olası üretim yerleri anlaşılabilir-mektedir.

Bu heykelciklerin coğrafi olarak en yakınları Ege Havzası'ndaki yerleşimlerden ele geçenlerdir. Ancak, Ege denizinin batı yakasında ya da Ege Denizi'ndeki adalarda Hitit heykelcikleri ele geçmiş olmasına karşın, denizin diğer yakasında yani doğusunda, Batı Anadolu kıyılarında hem Hitit heykelcikleri hem de olası diğer Hitit buluntularının durumu tartışmalıdır. Hitit ya da Hitit etkili eserleri genel olarak değerlendirdiğimizde Karabel ve Spil dağında yer alan, yerel yöneticiler tarafından Hitit etkisinde kalınarak yaptırılan ve üzerlerinde Luwi hierogriflerinin görüldüğü kabartmalar¹⁷ dışında iki eserden bahsedilebilir; bunlar Hanfmann'ın Ephesos'dan bulunduğunu iddia ettiği "Priest" heykelciğiyle¹⁸, Miletos kazılarında ele geçen ve üzerinde bir Hitit tiarasının betimlendiği krater parçasıdır¹⁹. Yayında Tunç heykelciğin, Ephesos'da Vedius Gymnasium'u yakınlarında bulunduğu ve ABD'de, ülkenin doğu-orta kesimlerindeki bir özel koleksiyonda korunduğu yazılıdır²⁰. Ancak bu konuda ayrıntılı bilgi verilmemektedir. 6,2 cm. yüksekliğindeki heykelcik öne doğru eğik durumda, iki eliyle bir kabı tutan erkek figürünü canlandırmaktadır. İki kulplu kap, üç ayağın üzerinde durmaktadır. Başında kısa, Hanfmann'ın deyimiyile "fes"e benzeyen bir başlık olmasından dolayı bir Hitit rahibi olması gerekmektedir²¹. Başlığın altındaki saçlar da geleneksel Hitit özelliğinden farklı olarak kısadır. Heykelcik, alt kısmı etek şeklinde, elbise benzeri bir giysiye sahiptir. Ancak elbisenin üst kısmı hakkında fazla bilgi yoktur. Hanfmann, eserle ilgili değişik öneriler getirmekte, tarihinin M.Ö. 13. yy.'a kadar indirilebileceğini belirtmektedir²². Ephesos'da bulunduğu iddia edilen heykelcik, menşei hakkında yeterli bilginin bulunmaması nedeniyle çok güvenilir bir eser değildir. Ayrıca eğer gerçekten Ephesos'da bulunsa bile Kadıkalesi

¹⁷ Bittel 1967, 9-14; Güterbock 1984, 114-115; Macqueen 2001, 65, 163. Ayrıca ilginç görüşler için özellikle bkz. Salvini-Salvini, 1996, 7-20.

¹⁸ Hanfmann 1962, 1 vd., Pl.1-2.

¹⁹ Niemeier 1998, 39, Photo 15.

²⁰ Hanfmann 1962, 1.

²¹ Hanfmann 1962, 1-2.

²² Hanfmann 1962, 4.

heykelciğiyle karşılaştırılabilecek fazla özelliğe sahip değildir. Miletos kazılarında bulunan ve üzerinde Hitit tiarasının betimlendiği krater parçası ise LH IIIB/C'ye (M.Ö. yaklaşık 1300-1200) tarihlendirilmiştir²³.

Ephesos (?) heykelciğini saymazsak Batı Anadolu'da Kadıkalesi heykelciğiyle karşılaştırılabilecek heykelcik bulunmamıştır. Ancak Anadolu'nun iç kesimlerine uzandıkça özellikle Orta Anadolu ve çevresinde, yani Hitit anavatanında bu tip eserler karşımıza çıkar. Bunların çoğunun kazı buluntusu olmamasına karşın yayınlarının ayrıntılı bilgi içermesi ve fotoğraf kalitesinin yeterli oluşu bu eserler hakkında bilgi edinilmesini kolaylaştırmaktadır. Yine Anadolu'daki kazılarda heykelciklere ilaveten yalnızca yüz yapısıyla karşılaştırılabilecek küçük heykelcikler ve adak çivileri de ele geçmiştir.

Anadolu'da bulunan metal erkek tanrı-savaşçı heykelciklerden bir kısmı, genel gövde yapıları, hareketleri ve yüz tasvirleriyle doğrudan Kadıkalesi heykelciğini çağrıştırmaktadır. Bunların başında Dövlek, Karaman (Mut) ve Konya heykelcikleri gelmektedir.

Dövlek heykelciği'nin Sivas-Şarkışla-Dövlek'de bulunduğu beyan edilmiş olup Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde korunmaktadır²⁴. Bu eser de tıpkı Kadıkalesi örneği gibi döküm tekniğiyle yapılmış tunç bir heykelciktir²⁵. Tüm ele geçtiği için boyunun 12 cm. olduğu, genişliğinin ise 4,2 cm. olduğu net olarak söylenebilmektedir²⁶. Sivri başlığındaki bir çift boynuz bir tanrıyı canlandırdığını göstermektedir. Kareye benzeyen

²³ Bu noktada Boğazköy kazılarında bulunan bir çanak üzerindeki tasvirde de bahsetmek yerinde olacaktır. Elinde Hitit örneklerinden farklı kılıcı, ve başında sorguçlu miğferiyle bir savaşçının tasvir edildiği bu çanak üzerindeki figür Hititli olmayıp batıdaki çağdaşı bir Mikenlidir. Eser M.Ö. 1400 yıllarına tarihlendirilmiştir. Niemeier 1998, 39, Photo 13a.

²⁴ Canby 1969, 46, Pl.41a; Collon 1972, 120, Fig.5, No. 4; Sergi Kataloğu 1983 A 645, Akurgal 1995, 87, Res.75, Akurgal, 8825 Envanter numarasıyla Anadolu Medeniyetleri Müzesine kaydedilen eserin Tokat menşeli olduğunu belirtmektedir; Darga 1992, 36, Res.14; Kulaçoğlu 2000, 127; Macqueen 2001, 163, Res. 143; Bin tanrılı halk 2002, 550, Kat.No.:88; ayrıca Res.229/11; Sevin 2003, 138. Ayrıca bkz. Özgüç, 1945, 45 vd.

²⁵ Darga 1992, 36, Res.14.

²⁶ Akurgal, Darga ve Sevin'in yayınlarıyla Sergi Kataloğu 1983'de eserin yüksekliği 11,4 cm. olarak verilmesine karşın Macqueen'in yayınında eserin yüksekliği 11,5 cm. geçmektedir. Akurgal 1995, 87; Darga 1992, 36; Sevin 2003, 138. Ayrıca Sevin'in yayınında buluntu yeri olarak Sivas Dövlek değil, Tokat Dövlek gösterilmekte, Macquenn'in yayınında ise yalnızca Tokat denilmektedir.

yüz yapısında çıkık elmacık kemikleri ve iri burun dikkati çekmektedir. Boyun kalın ve uzundur. Başlığının altından çıkan saçlar sırtta belin üst kısmına kadar uzanmakta, kulaklarında küpeler bulunmaktadır.

Bedene yapışık kısa elbise benzeri bir giysiye (kısa kollu gömlek ve kısa etek) sahip olan Dövlek heykelciğinde sol ayak ileriye adım atar pozisyonda, sağ ayak ise geridedir. Bacaklar ve diz iyice belirtilmiştir. Sağ kolu dirsekten kıvrılarak yukarıya doğru kaldırılmış ve bir mızrağı (?) adeta fırlatır şekilde gösterilmiştir. Diğer elinde de bir nesne tuttuğu söylenebilir. Dövlek heykelciğinin ayaklarının da sağlam durumda ele geçmesi Kadıkalesi heykelciğinde bilinmeyen ayakkabılar hakkında da fikir edinmemizi sağlamaktadır. Ayakkabıların uçları birçok Hitit kabartmasından bilindiği gibi kalkıktır. Ayaklarının altında görülen sivri çıkıntılar eserin bir kaideye geçirildiğini kanıtlar.

Darga'ya göre Dövlek heykelciğinin bazı ince detaylarının görülmemesi, ense üzerindeki üçgen çukur ve beden üzerindeki bazı izlerden zamanında değerli bir madenle kaplı olduğu izlenimini vermektedir²⁷. Hitit yazılı belgelerinden tanrı figür veya heykelciklerinin zamanında değerli bir madenle kaplı olduğunu öğrenmekteyiz.

Darga, Dövlek heykelciğinin stilistik özellikleriyle Tyszkiewicz mühür grubunun figürlerini ve Yazılıkaya'yla Alacahöyük'deki bazı protom ve rölyefleri karşılaştırmaktadır. Tyszkiewicz mühür grubunun da erkek figürlerinin Dövlek heykelciğindeki gibi üçgen beden, adaleli baldırlar, kalın ve uzun boyna sahip olduklarını vurgulamakta, böyle uzun boyunların Büyük Hitit Krallık dönemi maden heykellerinde ve taş eserlerinde hemen hiç görülmediğini belirtmektedir. Yüksek kabartma Kral Kapısı sfenks protomları ve rölyeflerde (Yazılıkaya, Alaca Höyük) boyun kısmı kısa işlenmiş ve baş hemen gövde üzerinde oturmaktadır. Bu özellikle Geç Hitit dönemi sanatında da gözlenmektedir. Dövlek heykelciğindeki uzun boya dikkat çeken Darga, ETÇ III'e tarihlenen Horoztepe, Hasanoğlan, Alacahöyük maden heykelcikleri ve Kültepe çıplak tanrı heykelciklerinde, Acem Höyük banyo kabındaki avcı prenste ve Kültepe'de ele geçen Anadolu grubu mühür betimlemelerinde de görüldüğünü vurgulamakta, kurşun idollerin bazılarında ve insan biçimli adak çivilerinde görülen bu

²⁷ Darga 1992, 36, Res.14.

özgün işleniş, olası ETÇ sonu yerli Anadolu sanat biçiminin Hititler tarafından uygulandığını düşündürmektedir.

Dövlek heykelciği bin tanrılı halk yayınında da Eski Hitit dönemine²⁸ tarihlenmiş, Darga M.Ö. 16. yy.'a²⁹, sergi katalogunda M.Ö. 16/15. y.y.'a³⁰, Kulaçoğlu M.Ö.15-14 yy.'a³¹ tarihlemiş, T.Özgüç ise eserin muhtemelen 16. yy.'a ait olduğunu, 15. yy.'dan sonra olamayacağını belirtmiştir³².

Anadolu buluntuları arasında Dövlek heykelciğinden sonra Kadıkalesi heykelciğine benzeyen en yakın iki eser Karaman (Mut ?) ve Konya metal erkek heykelcikleridir. Bunlardan Karaman (Mut?) heykelciği'nin Karaman ya da Mut'dan geldiği beyan edilmiştir. Eser, kazı buluntusu değildir³³. Karaman Müzesi'nde kayıtlı olan bu tunç heykelcik 7.5 cm. yüksekliğinde ve 2.7 cm. genişliğindedir. Başında önu beş boğumlu kabartma ile bezeli, kenarı kabartma bantlı sivri konik başlık vardır. Saçlar başlığın arka kısmından bele doğru uzanmaktadır. Diğer örneklerde büyük işlenmiş olan burun bu heykelcikte diğer uzuvlarla orantılıdır. Ancak kulaklarda oransızlık göze çarpar. Heykelcik vücudu saran, alt tarafı etek şeklinde bir giysi giymiştir. Eserde sağ ayak geride, sol ayak ise ileriye doğru adım atar pozisyonundadır. Sağ kol dirseğinden kıvrılarak yaklaşık baş hizasına kadar kaldırılmış olup el yuvarlak bir delik meydana getirecek şekilde birleştirilmiştir. Sol kol ise öne uzatılmış durumdadır. Birçok örnekte benzer şekilde işlenen sağ kolda bir mızrak (?) yıldırım demeti (?) ya da benzer bir nesne tutması olasıdır. Öne uzatılan sol kolda ise bir şey tutup tutmadığı belirsizdir. Kalkan tuttuğu ileri sürülmektedir³⁴. Karaman (Mut) heykelciğinde ucu yukarı kalkık ayakkabıların altında bir düzlem yer almakta, bu düzlemden sonra aşağıya uzanan metal kısmın eserin bir yere sokulmasına yaradığı anlaşılmaktadır.

²⁸ Bin tanrılı halk 2002, 550.

²⁹ Darga 1992, 36.

³⁰ Sergi kataloğu 1983, A645.

³¹ Kulaçoğlu 2000, 127, 128.

³² Özgüç 1993, 493.

³³ Özgüç 1993, 491-193. Bin tanrılı halk 2002, 229, 559, Res.229/13, Kat.No.:120; Sevin 2003, 149. Sevin'in yayınında eserin geliş yer olarak "Mut (?) yakınındaki Karamanlı'dan bir tanrı heykelciği" ibaresi vardır.

³⁴ Bin tanrılı halk 2002, 559.

Karaman (Mut) heykelciği bin tanrılı halk kitabında Hitit Büyük İmparatorluk dönemine tarihlendirilmiş³⁵, T.Özgüç ise M.Ö. 14 yy.'dan daha eski olamayacağını belirtmiştir³⁶. Sevin de eserin Hitit İmparatorluk Çağı'na ait olduğunu belirtmektedir³⁷.

Dövlek ve Karaman (Mut) heykelciklerinin yanı sıra Konya heykelciği de Kadıkalesi örneği ile benzer özellikler sergilemektedir. Konya'da bulunduğu öne sürülen eser şimdi Tübingen Üniversitesi, Institut für vor-und Frühgeschichte'de sergilenmektedir³⁸. Genel görünümüyle Karaman (Mut) heykelciğini de hatırlatan eser diğerleri gibi tunçtur. 14,5 cm. yüksekliğindeki erkek heykelciği geniş-yuvarlatılmış yüze sahiptir. Başın üzerinde yine yuvarlak hatlarıyla dikkat çeken bir başlığı, kalın ve uzun bir boynu vardır. Darga Konya Heykelciğini, Dövlek heykelciğiyle birlikte M.Ö. 16. yy.'a tarihlerken³⁹, Akurgal eserin M.Ö.14-13 yy.'a ait olduğunu belirtmiştir⁴⁰.

Yukarıda saydığımız eserler gövde yapıları, hareketleri ve giysileriyle Kadıkalesi heykelciğine benzemektedir. Anadolu'da bulunan Hitit üretimi bazı metal heykelcikler ise Kadıkalesi heykelciğiyle sınırlı benzerliklere sahiptir. Bunlardan bir bölümü Kadıkalesi heykelciğiyle yaklaşık aynı boyutlarda ya da daha büyük boyutlarda ancak kolları ve/veya ayakları sonradan gövdeye perçinlenen, kakma gözlü heykelcikler, çok daha küçük boyutlu amulet şeklindeki heykelcikler/diğer küçük heykelcikler ve adak çivileri olmak üzere üç grupta incelenebilir. Kadıkalesi heykelciğiyle yaklaşık aynı boyutlarda ya da daha büyük boyutlarda ancak kolları ve/veya ayakları sonradan gövdeye perçinlenen kakma gözlü heykelcikler buldukları ya da korundukları yerlerden dolayı Doğanentepe, Boğazköy, Lazkiye, Sidon, Malatya ve Tübingen heykelcikleri şeklinde adlandırılmışlardır. Darga, Yeni Hitit krallığı/büyük Hitit krallığı döneminde tunç eser yapımında yeni bir tekniğin kullanıldığını, beden kısmının kalıba dökülerek kollar, bazen de bacakların ayrı yapıp bedene perçinlendiğini

³⁵ Bin tanrılı halk 2002, 559.

³⁶ Özgüç 1993, 493.

³⁷ Sevin 2003, 149.

³⁸ Darga 1992 36, 37; Res.15, Akurgal 1995, 87, Res.74; Kulaçoğlu 2000, 127.

³⁹ Darga 1992, 37.

⁴⁰ Akurgal 1995, 87.

belirtmektedir⁴¹. Ona göre bu tekniği Hititler bulmuş olmalıdırlar. Kuzey Suriye’de aynı dönemde yapılan tanrı figürinlerinin bir kalıba dökülerek biçimlendirildiğine de dikkat çekmektedir. Bu tip heykelciklerin bir kısmında başlık kayıptır. Eserler yine yürür pozisyonundadır. Ancak kolları yukarıya kalkık değildir. Mızrak (?), yıldırım demeti (?) ya da benzer bir nesne tutma hareketinin kaybolmasına ilaveten ayaklarında artık sivri olmayan, konçlu ayakkabılar vardır.

Yine Hitit üretimi bir eser olan Doğantepe Heykelciği’nin Amasya yakınlarında Zara-Doğantepe’de bulunduğu beyan edilmiştir. Amasya Müzesi’nde sergilenen bu tunç erkek heykelciği, korunan kısmıyla 21,5 cm. yüksekliğe ve 5,8 cm. genişliğe sahiptir, tahrip olmadan önce 34 cm. yüksekliğinde olduğu ileri sürülmektedir⁴². Eserin üzerindeki perçin deliklerinden kol ve ayakların sonradan gövdeye eklendiği anlaşılmaktadır⁴³. Bu özellik, Hocalar heykelciğinde de benzer şekildedir. Göğüs, kasları ve memeleriyle birlikte belirtilmiştir. Yuvarlak yüzlü eserde bütün uzuvlar kazıma yöntemle iyice belirtilmiş, kulaklar ve gözler çok büyük gösterilmiştir. Burun da abartılıdır. Kakma gözler düşmüştür. Kafanın üzerinde kenarları kabartma bantla çevrili sivri bir başlığa sahiptir. Başlığın arkasından aşağıya doğru saçları uzanmaktadır. Heykelcik bir etek benzeri bir giysi giymiştir. Eteğin belinde bir kemer ve daha alt kısımlarında kazıma yöntemle yapılmış birbirine paralel motifler vardır.

Doğantepe heykelciği Darga tarafından ve bin tanrılı halk kitabında bir tarih belirtilmeden Hitit Büyük İmparatorluk Dönemi’ne tarihlendirilmiş⁴⁴, Akurgal’a göre ise M.Ö. 14-13. yy.’a ait olmalıdır⁴⁵.

Doğantepe heykelciğinin benzeri bir eser bazı yayınlarda Boğazköy heykelciği⁴⁶, bazısında ise Sidon heykelciği⁴⁷ şeklinde anılmaktadır. Darga tarafından erkek (tanrı?) heykelciği olarak tanımlanan tunç heykelcik

⁴¹ Darga 1992 100, 101.

⁴² Bin tanrılı halk 2002, 559, Res. 121; Darga 1992, 100,102, Res. 99, 100; Akurgal 1995, 87.

⁴³ Collon 1972, 120, Fig.5, No.2.

⁴⁴ Darga 1992 100; Bin tanrılı halk 2002, 559.

⁴⁵ Akurgal 1995, 87.

⁴⁶ Collon 1972, 120, Fig.5, No.1; Darga 1992 101, Res.101.

⁴⁷ Bin tanrılı halk 2002, 559, Res. 119.

günümüzde Berlin'deki Doğu Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir⁴⁸. Boğazköy'de bulunan eser 14,7 cm.'lik yüksekliğine karşın son derece özenli işçiliğe sahiptir⁴⁹. Sol ayağını öne atmış, yürüyüş anında bir erkeğin betimlendiği heykelciğin yüzünde hafif bir gülümseme vardır. Başlık eksiktir. Değerli bir madenden yapılp sonradan heykelciğe eklenme ihtimali vardır. Zaten başın hemen üzerindeki deliğin bu amaçla açıldığı sanılmaktadır. Kareye yakın yuvarlak yüzde iri göz, burun ve kulaklar dikkat çeker. Kakma gözler düşmüştür. Saçlar belli değildir. Boyun kısadır. Göğüs ve minik uçları, diz kapakları, sırt, baldır ve bacadaki kaslar iyice belirtilmiştir. Vücudu saran kısa, etek benzeri bir giysiye sahiptir. Giyside Doğan-tepe heykelciğinin aksine herhangi bir bezeme yoktur. Bel kısmında toka benzeri bir nesne vardır. Darga bu tokenın taş orthostatlardaki erkek betimlerinde de varlığına dikkat çeker.⁵⁰ Eser Darga tarafından Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilirken⁵¹, bin tanrılı halk kitabında ve Akurgal tarafından M.Ö. 14-13 yy.a verilmiştir⁵².

Doğan-tepe ve Boğazköy heykelciklerinin bir benzeri Suriye'de Lazkiye'de bulunmuş 16,7 cm. yüksekliğinde tunç erkek heykelciğidir⁵³. Bu eser de erkek (tanrı ?) şeklinde tanımlanmıştır. Sol ayağı önde bir erkeğin betimlendiği eserde göğüs, sırt ve diz kapağı ve baldır, bacak adaleleri iyice belirtilmiştir. Boğazköy heykelciğinde olduğu gibi Lazkiye heykelciğinin de yüzünde hafif bir gülümseme vardır. Günümüzde Fransa'da Louvre Müzesi'ndedir. Tıpkı Boğazköy heykelciğinde olduğu gibi başlığı eksiktir. Kareye yakın yüzünde uzuvlar kazıma olarak ayrıntılı, gözler, burun ve kulaklar abartılı bir biçimde verilmiştir. Kakma gözler Boğazköy-Sidon heykelciğindeki gibi düşmüş olmalıdır. Saçlar başın arkasından bele kadar uzanmakta ve şeritlerle tutturulmaktadır. Lazkiye heykelciğinin eteğinde yatay bantlar arasında eğik çizgilerle yapılmış bezeme vardır. Doğan-tepe heykelciğinde de tekstildeki süslemeleri anlatan bu bezemelerdeki olukların içinin altın ve gümüş varaklarla kaplanmış olduğu düşünülmektedir.

⁴⁸ Akurgal 2001, Fig. 69; Gurney, 2001, Res.5a.

⁴⁹ Macqueen eserin yüksekliğini 12,7 cm. olarak verir. Macqueen 2001,163, Res.144.

⁵⁰ Darga 1992, 100, Res. 141, 145-146.

⁵¹ Darga 1992, 100, 101.

⁵² Akurgal 2001, 150; Bin tanrılı halk 2002, 559, Res. 119.

⁵³ Collon 1972, 118; Fig.4, No.36; Darga 1992 101, Res.102; Akurgal 2001, 150, Fig. 70.

Darga, bu geleneğin ETC dönemine kadar uzandığına dikkat çeker⁵⁴. Ayrıca, Doğantepe, Boğazköy ve Lazkiye heykelciklerinin bir benzerinin Suriye’de Meskene/Emar’da ele geçtiğini belirtmesine karşın fotoğraf ya da çizimi verilmediği için durumu belirsizdir. Lazkiye heykelciği Darga tarafından Hitit İmparatorluk Dönemi’ne tarihlendirilmiştir⁵⁵.

Anadolu’da ele geçen Hitit metal heykelcikleri arasında yukarıda anlatılanların yanı sıra Malatya (?) heykelciği⁵⁶ ve geliş yeri belli olmayan, günümüzde Berlin Önyasa Eserleri Müzesi’nde sergilenen heykelcik⁵⁷ de anılmalıdır. Yayınlarda haklarında pek fazla bilgi bulunmayan bu heykelciklerden Berlin Önyasa Eserleri Müzesi’ndeki altın varak kaplıdır.

Anadolu’da bulunan, ancak Kadıkalesi heykelciğiyle sınırlı benzerlikler sergileyen heykelcikler arasında Afyon Hocalar Ahurhisar’da ele geçen bir Hitit heykelciğini de belirtmek gerekmektedir⁵⁸. Yine sol bacağı önde, sağ bacağı geride bir erkeğin betimlendiği eser diğer örneklerle göre büyük boyutta olup 31,5 cm. yüksekliğe ve 13,5 cm. genişliğe sahiptir. Bu tunç eser günümüzde Afyon Müzesi’nde sergilenmektedir. Lazkiye, Boğazköy-Sidon heykelcikleri gibi altın kaplı olduğu düşünülmektedir. Heykelcik, kenarı kabartma bant ile çevrili takke biçimli başlığıyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu başlığın altından gövdenin alt kısımlarına kadar uzanan yivlerden eserin pek çok ayrı parçanın bir araya getirilmesinden oluştuğu anlaşılmaktadır. Badem biçimli gözlerde göz kapakları belirtilmiştir. Kulaklar tahrip olduğu için boyutları hakkında kesin bir şey söylemek zordur. Ancak çok küçük olmadıkları anlaşılmaktadır. Eserin yüzünde Boğazköy-Sidon ve Lazkiye heykelciklerinden tanıdığımız hafif gülümseme vardır. Hocalar heykelciğinde ilgi çekici bir özellik sağ kulağının altındaki çıkıntıdır. Bir küpe ya da bir çift boynuz olabileceği iddia edilen bu çıkıntı bulunduğu yerden dolayı oldukça ilgi çekicidir. Gömlek ve etekten oluşan bir giysi giydiği anlaşılan eserin belinde kenarları kabarık, tokasız bir kemer vardır. Tıpkı Doğantepe heykelciğinde olduğu gibi bacakların ve kolların perçin deliklerinin yardımıyla gövdeye sonradan tutturulduğu anlaşılmaktadır. Eser M.Ö. 13. yy.’a tarihlendirilmiştir.

⁵⁴ Darga 1992 101.

⁵⁵ Darga 1992, 100, 101.

⁵⁶ Akurgal 1995, 87, Res.80c,d.

⁵⁷ Darga 1992, 34, Res. 10.

⁵⁸ İlaslı 1993, 301-308, Lev.55-58; Bin tanrılı halk 2002, 559, kat. 122.

Kadıkalesi heykelciğiyle karşılaştırılabilecek Hitit eserlerinden bir diğer grubu amulet şeklinde işlev gördüğü düşünölen heykelcikler ve diğer küçük heykelcikler oluşturur. Tuncun yanı sıra altın gibi değerli madenlerden de yapılan bu eserlerin önemli bir kısmının arkasında ip ya da zincire geçirmeye yarayan halka vardır. Aslında bu grup diğerlerine kıyasla çok daha zengin çeşide sahiptir. Erkek heykelciklerinin dışında kadın/tanrıça⁵⁹ ve değişik hayvanlar da betimlenmiştir. Bunlar arasındaki erkek heykelcikleri Londra, Louvre, Malatya, Berlin, Ankara ve Boğazköy heykelcikleri olarak anılmaktadır.

Bunlardan Londra ve Louvre'daki iki altın heykelcik sanki aynı kalıpta yapılmış gibi benzerdir⁶⁰. Anadolu kökenli olmakla birlikte buluntu yerleri tam olarak bilinmeyen bu iki heykelcik de adım atar durumda iki tanrı tasvir edilmektedir. Sivri-konik başlıklarındaki boynuzlar onların tanrısallık simgesidir. Her iki eserin boyları da neredeyse aynıdır⁶¹. Londra'daki eser 4 cm. boyundayken, Louvre'deki farklı yayınlara göre 3,8⁶²-3,9⁶³ cm. boyunda verilmiştir. Giysi olarak gövdeden diz üzerine kadar uzanan kısa bir elbiseye sahiptirler. Elbise arkadan biraz daha uzun görölmektedir. Ayakkabılarının uçları sivridir. Heykelciklerin ellerinde uçları aşağıya dönük asaları (litos) vardır.

Bu tip heykelciklerin Kadıkalesi heykelciği ya da yakın benzerlerinden çok daha geç dönemlere ait oldukları açıkça bellidir. Eserlerin boyutları bir ya da birkaç misli küçölmesine karşın ayrıntılar iyice belirginleşmiştir. Gövde üzerindeki hareketlilik daha plastik hale gelmiş, eller göğüste birleştirilmiştir. Darga bu eserler için tarihleme yapmadan yeni Hitit Krallığı Çağı/Büyük Hitit krallığı ifadelerini kullanmaktayken, Akurgal M.Ö. 14-

⁵⁹ Örneğin Norbert Schimmel koleksiyonundaki kucağında erkek çocuğuyla gösterilen tanrıça heykelciği, Darga 1992, Res.103; Çiftik heykelciği, Doğan 1970, 73-74; Darga 1992, Res.97, Boğazköy (?) oturan tanrıça heykelciği Darga 1992, Res. 98; Bin tanrılı halk 2002,558, Resim 117.

⁶⁰ Londra heykelciği için, Darga 1992, 104, 105, Res. 105; Akurgal 1995, 87, Res. 70b; Kulaçoğlu 2000, 127, Gurney 2001, Res.5b.

Louvre heykelciği için, Akurgal 1989, Res. 24a-b; Akurgal 1995, 87, Res. 70a; Darga 1992, 104, 105, Res. 104; Kulaçoğlu 2000, 127.

⁶¹ Darga 1992, 104, 105; Akurgal 1995, 87, Kulaçoğlu 2000, 127.

⁶² Akurgal 1995, 87.

⁶³ Darga 1992, 105.

13. yy.'ları⁶⁴, Kulaçoğlu M.Ö. 13. yy.'ı⁶⁵, önemektedir. Kültür bakanlığının sergi kataloğunda da eser için M.Ö. 14-13. yy. verilmiştir⁶⁶.

1997 yılında Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılan altın serpuşlu gümüş tanrı heykelciği de bu grubun en önemli eserlerinden biridir⁶⁷. Arkasında asma halkasına sahip olan bu eseri satan şahıs, Almanya'da satın alıp yurda getirdiğini ve Müzeye sattığını bildirmiştir. Kalıpta döküm tekniğiyle gümüşten yapılan heykelcik 4,4 cm. yüksekliğinde ve 1,4 cm. genişliğindedir. Gövdenin üst kısmından başlayarak dizlerinin üst kısmında etek şeklinde son bulan bir elbisesi vardır. Elbisenin ön tarafında kazıma yöntemle yapılmış çizgisel bezeme göze çarpar. Hitit metal heykelciklerinin birçoğunda görülen hareket, yani sol ayağın önde atım atar durumda gösterilmesine bu eserde de rastlamaktayız⁶⁸. Başka belirgin bir özellik ellerin göğüste çapraz pozisyonda birleştirilmesidir. Sağ elinde, sola doğru uzatarak omzuna dayadığı bir nesne vardır (lituus?). Eserin başındaki başlık altın kaplamadır. Yüz genel olarak iri ve geniş betimlenmiştir. İri burun ve kulaklar da tipiktir. Bu heykelciği benzerlerinden ayıran bir husus çenede, kulaklarının arkasından başlayan ve yüzü saran sakalın olmasıdır. Sakallı metal erkek heykelciklerine Hitit sanatında az rastlanmaktadır. Boynu genel gövde ve baş yapısına oranla çok daha kalındır. Ayağında tipik Hitit özelliği olan kıvrık uçlu ayakkabıları vardır. Koloni Çağı'na tarihlendirilen kurşun figürinler ve taş kalıpların özellikle ellerinde asa ya da silah tutmaları, sakallı ve serpuşlu olmaları bize bu tür eserlerin kökenleri hakkında bilgi vermektedir⁶⁹. Eser Kulaçoğlu tarafından M.Ö. 15-14. yy.'a tarihlendirilmiştir⁷⁰.

Boğazköy kazılarında bulunan bir heykelcik de arkasındaki asma halkasıyla bu grup içinde değerlendirilmelidir. Boğazköy kazılarında Yukarışehir Büyükkale Tapınak 4'de ele geçen ve halen Boğazköy Müzesi'nde sergilenen tunç heykelcik platform üzerinde ayakta duran bir tanrıyı

⁶⁴ Darga 1992, 104, 105; Akurgal 1995, 87.

⁶⁵ Kulaçoğlu 2000, 127.

⁶⁶ Sergi kataloğu 1983, Kat. A 618.

⁶⁷ Kulaçoğlu 2000, 125 vd., Res.1-6.

⁶⁸ Kulaçoğlu 2000, Res.3.

⁶⁹ Emre, 1971, 14.

⁷⁰ Kulaçoğlu 2000, 128.

canlandırmaktadır⁷¹. 4 cm. yüksekliğinde ve 1,5 cm. genişliğindeki heykelcik ellerini önünde birleştirmektedir. Sol ayak önde adım atar pozisyonundadır. Omuz kısmından başlayıp diz yukarısında biten ve diğer örneklerle benzemekle birlikte paltoya andıran bir giysiye sahiptir. Giysi arka kısımda uzamaktadır. Eserin başındaki başlık diğer örneklerden farklı olarak T şeklinde bitmektedir. Göz ve kulaklar iri, burun ise sivri yapılmıştır. Bu eserde de tıpkı önceki eserde olduğu gibi sakal dikkati çeker. Sağ elinde tuttuğu nesnenin (lituus) ucu sağ omzuna dayanmaktadır. Heykelcik, Hitit Büyük İmparatorluk dönemine tarihlenmiştir⁷².

Küçük boyutlu heykelcikler grubuna giren ancak arkasında asma halkası olmadığı için onlardan ayrılan bir heykelcikten de burada söz etmek gerekmektedir. Geliş yeri tam olarak bilinmemekle birlikte Malatya olabileceği ileri sürülen eserin tam ölçüleri yayınlarda belirtilmemiştir⁷³. Günümüzde Sadberk Hanım Müzesi'nde sergilenmektedir. Ellerini göğüs hizasında birleştirmiş bir erkeği canlandırmaktadır. Fazla ayrıntıya kaçılmamış eserde bazı noktalar da yıpranmadan dolayı anlaşılammaktadır. Hafif aşağıya sarkıtılmış başın üzerinde sivri bir başlık göze çarpar. Başlıkla kafa arasında yuvarlak bir şerit vardır. Eser Yeni Hitit Krallığı Çağı/ Büyük Hitit Krallığı'na tarihlendirilmiştir⁷⁴.

Yine küçük boyutlu heykeller arasında söz edilebilecek bir başka eser Alacahöyük kazılarında ortaya çıkarılmıştır⁷⁵. 2,9 cm. yüksekliğe ve 1,2 cm. genişliğe sahip heykelcik başka bir maddeden yapıldıktan sonra üzeri altınla kaplanmıştır. Sol elinde bir kuş, sağ elinde ise ucu kıvrık asa (lituus) olan eserin bu atribulardan yola çıkarak “kırların koruyucu tanrısı” olduğu öne sürülmüştür. Alacahöyük heykelciğinde başın üst kısımları eksiktir. Bu sebeple başlık hakkında yorum yapmak zordur. Burun ve gözler iridir.

Anadolu'da, özellikle güney-Güneydoğuda çok sayıda Hitit merkezinde ele geçen adak çivileri ve diğer heykelcikler Kadıkalesi heykelciğiyle sadece kafa yapısı açısından -karşılaştırılabilir. Gövdelerinin alt kısımları

⁷¹ Kulaçoğlu 2000, 126; Bin tanrılı halk 2002, 558; kat.116.

⁷² Bin tanrılı halk 2002, 558.

⁷³ Darga 1992, 105, Res.107.

⁷⁴ Darga 1992 2002, 105.

⁷⁵ Bin tanrılı halk 2002 558, kat.118.

sivrilti olarak çiviye benzetildiği için “yapı-adak çivisi” adıyla anılan yassı metal (çoğunlukla tunç) heykelcikler ilk olarak Mezopotamya’da Er Hanedan III döneminden itibaren görülürken Anadolu’da Eski Hitit devrinden itibaren karşımıza çıkar⁷⁶. En iyi örnekleri Doğanşehir⁷⁷ ve Arapkir (Tübingen)⁷⁸ heykelcikleri adıyla anılmaktadır. Diğer heykelciklerden farklı olarak yalnızca önden görülmek üzere işlenmişlerdir. Yükseklikleri ortalama 4-5 cm. ile 9-10 cm. arasında değişmekle birlikte bazı örneklerde 20 cm.’ye kadar çıkmaktadır. Darga, bu tip heykelciklerinin yayılımının Hititlerin merkezi topraklarının dışında Toros Dağlarının güneyi ve Güneydoğu Anadolu’yla sınırlı olduğunu vurgulamakta ve daha çok Hurrilerle ilişkilendirmektedir⁷⁹. Bu heykelciklerde ayakta durur pozisyonda erkek (tanrı?) ve kadın (tanrıça?) tasvirleri vardır. Gözler genellikle büyük ve yuvarlak çukur şeklindedir. Burun iri olmasına karşın kulaklar büyük örneklerin yanında bazılarında küçük yapılmıştır. Başın üzerinde genellikle başlık vardır. Erkek heykelciklerinin bazısında sakal da tasvir edilmiştir. Bu tip heykelciklerde kollar açık ya da göğüste birleştirilmiş durumdadır. Bazı adak çivileri normal heykelciklerden farklı olarak çift figürlerle de karşılaşılır. Bu eserlerin ait oldukları dönem de Kadıkalesi ve benzerlerinkinden farklıdır. Özellikle kazı buluntusu olanların ele geçtikleri tabakalar dikkate alındığında bu tip eserlerin M.Ö. 18-16 yy.’la ait olduğu ileri sürülebilir.

Bu gruba giren heykelcikler yassı oldukları için bunları gövdelerini diğerleriyle karşılaştırmak oldukça zordur. Ancak baş kısmıyla karşılaştırma yapılabilir⁸⁰. Ortak özellikler birçok adak heykelciğinde görülen abartılmış burun ve kulaklardır. Gözler oyuk şeklindedir, ağız belirtilmiştir. Eserlerden bazıları özellikle kafa tasviriyle bizim eserin tarihlenmesi için yol gösterebilir.

Anadolu dışında saldırır pozisyonundaki metal erkek heykelciklerinin ele geçtiği bölgeler Kıta Yunanistan, Ege Adaları Levant, Kıbrıs ve Mısırdır. Bu bölgelerden coğrafi olarak Kadıkalesi’ne en yakın olanları bir ölçüde Kıta Yunanistan, ancak özellikle Ege Adalarıdır. Burada Kadıkalesi’nin

⁷⁶ Kulaçoğlu, 83. Ekiz 1997, 167.

⁷⁷ Darga 1992 35, Res. 11.

⁷⁸ Darga 1992 35, Res. 12.

⁷⁹ Darga 1992, 34.

⁸⁰ Darga 1992, 35, Res. 11, 12, 13.

Ege Denizi kıyılarına kurulmuş bir liman yerleşimi olduğu hatırlandığında şüphesiz denizin diğer yakasından ve aradaki adalardan gelen eserler ötekilere kıyasla Kadıkalesi heykelciğinin tanımlanmasında büyük önem taşımaktadır. Kıta Yunanistan'daki kazılarda Tiryns, Nezero ve Mykenai'de; Ege Adaları'nda ise Samos (Sisam), Rhodos (Rodos) Lindos, Girit Patsos Hermes Kranaios Mağarası ve Delos'da benzer heykelcikler bulunmuştur.

Bunlardan Tiryns heykelciği Schliemann'ın 1876 kazılarında ele geçmiştir⁸¹. Yaklaşık 7 cm. yüksekliğindeki tunç heykelcik sol ayağı önde, sağ ayağı geride adım atar pozisyonda bir erkeği canlandırmaktadır. Günümüzde Atina Ulusal Müzesi'nde sergilenen eserin sağ kolu bileğinden bükülerek yukarı kaldırılmış ve böylece bir nesneyi tutar vaziyette canlandırılmıştır. Benzer birçok örnekte olduğu gibi bunda da mızrak (?), yıldırım demeti (?) ya da söz konusu nesne yapıldığı maddeden dolayı zamanımıza kadar ulaşmamıştır. Belinde bir hançer vardır. Tunç eserin kurşun kalıpla yapıldığı sanılmaktadır⁸². Tiryns heykelciğinin başındaki başlığın uç kısmındaki ponpon şeklindeki yuvarlaklık bu tür eserlerin Anadolu dışındaki, özellikle Levant üretimlerini hatırlatmaktadır. Yuvarlak yüzü eserin burun ve kulakları abartılıdır. Ağız ve gözler kazıma yöntemle belirtilmiştir. Heykelcik dizin çok yukarısında biten oldukça kısa bir giysiye sahiptir. Etek üzerinde bezeme uygulanmıştır. Ayaklarının altında bir yere sokulmak için yapıldığını gösteren metal uzantılar vardır.

Ege havzasında, Kıta Yunanistan'da bulunan ikinci heykelcik Teselya'daki Nezero'da ele geçmiştir⁸³. Bu gümüş heykelcik, tıpkı Tiryns örneğinde olduğu gibi sol ayağı önde, sağ ayağı geride, sağ eli bileğinden kıvrılarak yukarıya kaldırılmış bir tanrıyı canlandırmaktadır. Ayaklar bileğe yakın kısımdan kırıktır. Günümüzde Ashmolean Müzesi'nde sergilenen heykelcik 8 cm. yüksekliğindedir. Eser, Tiryns heykelciğine göre kötü durumdadır. Kolları yaklaşık dirsek hizasından, ayaklar bileğin biraz yukarisından, başlık da yaklaşık orta kesimlerinden kırıktır. Ancak genel gövde yapısından anlaşıldığı kadarıyla çok daha ince bir işçiliğin ürünüdür. Benzer heykelciklerden tanıdığımız mızrak (?), yıldırım demeti (?) ya da benzer bir nesne

⁸¹ Collon 1972, 124, Fig.7, No.12.

⁸² Canby 1969, 143, Pl.38.

⁸³ Canby 1969, 143, Pl.39; Collon 1972, 124, Fig.7, No.9; Cline 1991, 134, Pl.XXII/b.

fırlatma pozisyonu için gövdenin hareketi başarılı bir şekilde verilmiştir. Başlık kırık olmasına karşın yukarıya doğru daralarak devam ettiği rahatlıkla anlaşılmaktadır. Başlık üzerinde tanrısallık simgesi iki küçük boynuz dikkat çeker. Yüz geniştir. Burun ve özellikle kulaklar abartılıdır. Saçlar başın arka kısımdan bele doğru uzanmaktadır. Göğüs adalesiyle birlikte belirtilmiştir. Nezero heykelciği, birçok Hitit heykelciğinden bildiğimiz, ancak hatlarının çok daha belirgin verildiği bir elbiseye sahiptir. Elbise bel hizasında bir kuşakla bağlanmış olup aşağıda kısa bir etek şeklinde devam eder. Etek yırtmacıyla/katlanma iziyle (?) gösterilmiştir. Canby, Nezore heykelciğiyle Dövlek heykelciğini karşılaştırmaktadır⁸⁴.

Mykenai'de aslanlı kapının kuzeydoğusundaki evlerden birinde ele geçen heykelciği de burada belirtmek gerekmektedir⁸⁵. Myken tabakasının en son evlerine ait olan eser sol ayağı önde, diğeri geride, sağ eli dirseğinden kıvrılan, yuvarlak yüzlü, yukarıya doğru daralan başlıklıdır. Başlık, yukarıda da bahsettiğimiz şekilde ponponludur. Ayak kısmının altında bir yere sokulduğunu kanıtlayan metal uzantılar vardır.

Kıta Yunanistan'daki heykelcikler dışında, Kadıkalesi'nin de dahil olduğu Batı Anadolu'yla Kıta Yunanistan arasındaki Ege Adaları'nda benzer heykelcikler ele geçmiştir. Kadıkalesi'nin karşısında yer alan, jeolojik açıdan Kuşadası çevresinin bir uzantısı olan Samos (Sisam) adasında ele geçen heykelcik adanın Kadıkalesi'nin hemen karşısında yer alması dolayısıyla özel bir yere sahiptir. Samos heykelciği, Kadıkalesi heykelciğinin coğrafi açıdan en yakındaki benzeri olma özelliğine sahiptir. Heykelcik, Samos Heraionu'nda M.Ö. 8-7 yy.'a tarihlenen bir kontekst içerisinde ele geçmiştir⁸⁶. Sol ayak önde, sağ ayak geride, sağ kol dirsek hizasından itibaren kıvrılıp mızrak (?), yıldırım demeti (?) ya da benzer bir nesne fırlatır pozisyonda, sol kol ise dirseğin biraz yukarisından kırıktır. Heykelciğin en büyük özelliği sakallı olmasıdır. Bilindiği üzere sakallı heykelciklere Hitit sanatında ender rastlanmaktadır. Yukarıda incelediğimiz Amulet formundaki iki küçük heykelcik, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki altın kaplamalı gümüş tanrı heykelciği ve Boğazköy heykelciği dışında Anadolu adak çivilerinde aşağıda inceleyeceğimiz Levant'dan ele geçen

⁸⁴ Canby 1969, 146.

⁸⁵ Collon 1972 124, Fig.7, No: 11.

⁸⁶ Kopcke 1968, 290, 291; Taf.122; Collon 1972, 124, Fig.7, No:2.

bazı heykelciklerde sakala rastlanmıştır. Samos heykelciğinin yukarıya doğru daralan başlığının üzerinde tanrısallık simgesi boynuz benzeri iki çıkıntı vardır. Eser, yaklaşık 30 cm. yüksekliğindedir. Samos heykelciğinde özellikle kısa etek ve beli saran kemer dikkat çekicidir. Ayaklar, bileğe yakın kısımdan kırıktır. Samos adasında bulunan bir başka Hitit eseri Vathy Müzesi'nde sergilenen heykelcik başıdır. Hanfmann, bu başın, genç bir erkeğe ait olduğunu belirtmektedir⁸⁷.

Samos'un yanı sıra Rhodos'daki (Rodos) Lindos, Girit'de Patsos'daki Hermes Kranaios Mağarası ve Delos, benzer heykelciklerin ele geçtiği Ege yerleşmelerindedir. Rhodos'daki Lindos yerleşiminde bulunan heykelcik Danimarka'da Kopenhag Ulusal Müzesi'nde sergilenmektedir⁸⁸. 21 cm. yüksekliğindeki bu tunç heykelcik, genel gövde yapısı ve hareketiyle Tiryns ve Nezero heykelciklerinden ayrılmaktadır. Yaklaşık bilek hizasından kırık olan ayaklardan soldaki önde, sağdaki ise geridedir. Bu alışılmış pozisyonunda sağ bacağın biraz bükük yapılması diğer örneklerden farklı bir durum yaratmaktadır. Kolların omuzun biraz altından kırık olmasına karşın aşağıya doğru düz indiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla diğer heykelciklerdeki mızrak (?), yıldırım demeti (?) ya da benzer bir nesne fırlatır tarzdaki duruşa bu örnekte rastlanmaz. Yuvarlak yüzlü, abartılmış burun ve kulaklı heykelciğin kafasındaki başlığın üst kısmında Tiryns heykelciğindeki benzer bir ponpon vardır. Başlığın dört tarafındaki birer çıkıntının ne olduğu tam olarak bilinmese de tanrısallık simgesi boynuzların stilize edilmiş halleri olabilir. Saçlar boyun hizasına kadar seçilebilmektedir.

Günümüzde Ashmolean Müzesi'nde sergilenen bir heykelcik Girit'de Patsos'daki Hermes Kranaios Mağarasında bulunmuştur⁸⁹. Yukarıya doğru daralan bir başlıkla, aşağıya doğru sivrilen bir yüz yapısına sahip olan eserin sol ayağı önde, sağ ayağı geride, sağ kolu dirsekten itibaren yukarı kıvrık durumdadır. Ancak hareketlilik diğer örneklerdeki kadar belirgin değildir. Kısa etekli elbise ve beldeki kuşak göze çarpan ayrıntılardır.

Ege Adaları'ndan Delos'da da benzer bir heykelcik ele geçmiştir⁹⁰. 11 cm. olduğu belirtilen bu heykelciğin sol elinde 8 formunda kalkan, sağ elinde

⁸⁷ Hanfmann 1962, 3; dp.24.

⁸⁸ Collon 1972 124, Fig. 7, No: 1; Canby 1969, 147.

⁸⁹ Collon 1972, 124, Fig.7, No.3.

⁹⁰ Collon 1972, 124, Fig.7, No.5.

ise ne olduğu tam anlayılamayan bir nesne vardır. Bu özellikleriyle eser tıpkı aşağıda anlatacağımız Megiddo'da bulunan benzeri gibi Hitit'den ziyade doğu Akdeniz kökenli bir kültürün izlerini taşımaktadır⁹¹.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Levant bölgesi, bu heykelciklerin yoğun olarak ele geçtiği bir coğrafyadır. Hatta bu yoğunluktan dolayı bu tip heykelciklerin üretim yeri olarak da düşünülmüştür. Örneğin sadece Ras Shamra/Ugarit kazılarında dokuz heykelcik bulunmuştur. Çoğunlukla tunçtan yapılan bu eserler sol ayağı ileride, sağ ayağı geride, sol kolu aşağıya sarkık-bükük, sağ eli ise yukarıya kaldırılıp bilekten kıvrılan ve mızrak (?), yıldırım demeti (?) ya da benzer bir nesne fırlatır pozisyondadır⁹². Yükseklikleri yaklaşık 10 cm. ile 20 cm. arasında olan bu eserlerin hemen tamamında bir yere sokulmak için yapıldıkları anlaşılan metal uzantılar vardır. Yukarıya doğru giderek daralan başlık bazı heykelciklerde en üst kısımda bir ponponla son bulur. Yüz genellikle yuvarlak, gözler, kulaklar ve burun abartılıdır. Figürler elbiseye benzeyen, alt kısmı etek şeklinde olan ve vücudu saran bir giysiye sahiptirler. Bazen etek kısmında bezemeye rastlanır. Bölgedeki bir başka yerleşim Ras Shamra/Ugarit'de ele geçen heykelciklerinden ikisi, bele yerleştirilmiş hançerleriyle dikkat çeker⁹³. Ras Shamra/Ugarit heykelcikleri buldukları tabaka olan tabaka I'in de yardımıyla M.Ö. 14-13. yy.'a tarihlendirilmişlerdir⁹⁴. Benzer bir heykelcik Minet el Bedia'da ele geçmiştir. Üzerinde yer yer altın ve gümüş kalıntıları saptanan eserin yüksekliği 17,9 cm.dir. Mezarlıkta sağlam kaplarla birlikte ele geçen eser, çevresindeki buluntuların da yardımıyla M.Ö. 1450-1230 arasına tarihlendirilmiştir⁹⁵. Byblos kazılarında beş adet metal heykelcik bulunmuştur. I-V. tabakalar arasında ele geçen bu eserlerin yüksekliği 7 ile 13 cm. arasında değişmektedir⁹⁶. Sol ayakları önde, sağ kolları dirsekten kıvrık durumdadır. Sağ elin mızrak (?), yıldırım demeti (?) ya da benzer bir nesne tutmak amacıyla dirsekten kıvrılması da benzerdir. Eserlerin yalnızca üçünde ayakların alt kısmına yapılan metal uzantılar saptanabilmiştir.

⁹¹ Collon 1972, 116, Fig.7, No.18.

⁹² Collon 1972, 113; Fig.1, No.1-9.

⁹³ Collon 1972, Fig.1, No.2,4.

⁹⁴ Collon 1972, 113.

⁹⁵ Collon 1972, 116, Fig.1, No.10.

⁹⁶ Collon 1972, 116, Fig.2, No.11-15.

Byblos heykelciklerinden hiçbiri iyi durumda değildir. Tarihlemeleri de yapılamamıştır⁹⁷. Filistin'deki Megiddo höyüğünde yapılan kazılarında üç adet metal heykelcik bulunmuştur⁹⁸. Mezarlardan ele geçen bu heykelcikler Levant'daki diğer örneklerden farklılar göstermektedir. Heykelciklerin birinin sol elinde kalkan, sağ elinde ise orak benzeri bir nesne vardır⁹⁹. 13 cm. yüksekliğindeki bu eser yukarıya doğru daralan bir başlığa sahiptir. Eser, M.Ö. 1350-1200 arasına tarihlenmiştir¹⁰⁰. Megiddo'da bulunan bir başka heykelcik sağ elinde 8 formundaki kalkanı, sağ elinde ise gürz ya da sopasıyla gösterilmiştir¹⁰¹. İlk heykelcikteki başlığa benzeyen, ancak yanlardaki çıkıntılarıyla farklılık gösteren bir başlığı olan eser Hitit özellikli olmayıp çağdaşı başka bir kültüre ait olmalıdır¹⁰². Megiddo'da ele geçen son eser sol kolu kopuk bir heykelciktir. 12 cm.lik heykelde hareket diğerlerine oranla çok daha sınırlıdır. Yukarıya doğru daralıp ponpon yapan bir başlığı vardır¹⁰³. Eser, M.Ö. 1550-1150 arasına tarihlenmiştir¹⁰⁴. Megiddo heykelciklerinin tümünde ayakların altında sokulmak için yapılan metal uzantılar saptanmıştır. Filistin'deki Gezer yerleşiminde bulunan bir heykelcik ise yine bir ayağını öne doğru uzatmış, adım atar pozisyonda gösterilmiştir. Yüksekliğinin 5 cm. olduğu belirtilmiştir (?), eserin tarihi hakkında bir yorum yapılmamıştır¹⁰⁵. Levant bölgesinde kazılarda ele geçen Hitit heykelciklerinin yanı sıra bu bölgeden geldiği söylenen çok sayıda heykelcik dünyanın değişik müzelerinde sergilenmektedir. Tyre, Megi Gezer, Beyrut, Baalbek'den ya da Suriye'nin değişik bölgelerinden bulunduğu beyan edilen toplam 12 Hitit ya da Hitit etkili heykelcik vardır¹⁰⁶. Bir ayağı önde, diğer ayağı geride adım atar pozisyonundaki bu heykelciklerin korunmuş olanlarında sağ kolun yukarıya doğru bükülerek kalkık olduğu ve burada mızrak (?), yıldırım demeti (?) ya da benzer bir nesne tuttuğu anlaşılacak-

⁹⁷ Collon 1972, 116.

⁹⁸ Collon 1972, 116, Fig.2, No.16-18.

⁹⁹ Collon 1972, Fig.2, No. 16

¹⁰⁰ Collon 1972, 116.

¹⁰¹ Collon 1972, 116, Fig.2, No. 18.

¹⁰² Collon 1972, 116.

¹⁰³ Collon 1972, 116, Fig.2, No.17.

¹⁰⁴ Collon 1972, 116.

¹⁰⁵ Collon 1972, 116, Fig.2, No.19.

¹⁰⁶ Collon 1972, 117-118, Fig.3, No.21-36. Fakat No.21, 32, 33, 34 ve 35 hariç.

tadır. Heykelcikler genellikle yukarıya doğru daralan başlığa sahiptir. Ancak bu başlık bazı örneklerde uç kısmına doğru iyice daralmakta, neredeyse konik biçimde sivrilmekte¹⁰⁷ ya da köşeli¹⁰⁸ bitmektedir. Uzun-sivri başlıklı heykelciklerden birisinin başlığının uç kısmı yana doğru kıvrılmıştır¹⁰⁹. Yüz, sivri örneklerin¹¹⁰ yanı sıra çoğunlukla yuvarlak ya da ovaldir. Bir eser Hitit metal eserlerinde az rastlanan sakalla tasvir edilmiştir¹¹¹. Heykelcikler bedenün üst kısmından yaklaşık ayak diz kapaklarına kadar uzanan elbise benzeri bir kıyafete sahiptirler. Ancak üst kısım pek seçilememektedir. Aşağıdaki etek kısmında belle bağlantıyı sağlayan kemer mevcuttur. Etekteki süsleme kazıma hatlarla işlenmiştir. Eserlerin bir kısmında yere sokmak için yapıldığı anlaşılan ayak altındaki metal uzantılara rastlanmış, bir kısmında ise ayaklar düz bir taban üzerine yerleştirilmiştir. Bazı eserlerde ise ayaklar yaklaşık diz kısmından kırık olduğu için durum belirsizdir.

Günümüzde İsrail sınırları içerisinde yer alan Gezer’de bulunan ve Osmanlı İmparatorluğu zamanında İstanbul’a getirilen bir heykelcik, günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nde sergilenmektedir¹¹². Yakın zamanda yayınlanan heykelcik 11,7 cm. yüksekliğindedir. Eser uzun boynu ve uzun kulaklarıyla dikkati çeker. Bu heykelcikler için geleneksel harekete Gezer heykelciğinde de rastlanmaktadır. Bu tunç heykelciğin başının ve gövdesinin alt kısmı altınla kapıdır.

Levant bölgesinin batısında yer alan ve doğu Akdeniz ticaretiyle kültürel etkileşiminde büyük rol üstlenen, adeta Doğu Akdeniz’i denetleyen Kıbrıs’daki kazılarda da Enkomi başta olmak üzere benzer metal heykelcikler ele geçmiştir¹¹³. Enkomi’de bulunan üç metal heykelcikten özellikle ikisi Hitit eserlerini çağrıştırmaktadır. İki heykelcik de bir ayakları önde, diğeri geride, sağ kolları bilekten itibaren bükük, mızrak (?), yıldırım demeti (?) ya da benzer bir nesne atar pozisyonda gösterilmişlerdir. İlk eserde

¹⁰⁷ Collon 1972, Fig.3, No.22, 27.

¹⁰⁸ Collon 1972, Fig.3, No.25.

¹⁰⁹ Harden 1962, Pl, 79; Collon 1972, 117; Fig.3, No.28.

¹¹⁰ Collon 1972, Fig.3, No.26,27.

¹¹¹ Collon 1972, Fig.3, No.26.

¹¹² Pasinli 1995, 150, Photo 181.

¹¹³ Collon 1972, 122, Fig.6, No.1-3.

başlık çok sivridir. Bu, bölgesel bir farklılık olabilir. Kıbrıs'da Enkomi dışında bulunduğu bildirilen diğer dört heykelcikten¹¹⁴ birinin belinde hançer dikkat çeker¹¹⁵. Kıbrıs heykelciklerinin ancak ikisinde kıyafete yönelik izler göze çarpar¹¹⁶. Bunlardan anlaşıldığı kadarıyla diğer heykelcikler de benzer elbise tarzında kıyafete sahiptirler. Kıbrıs heykelciklerinde ayakların sokulması için yapılan metal uzantılara rastlanmamıştır. Benzer metal heykelciklerin bulunduğu bir başka bölge Mısırdır. Mısır'daki kazılarda bulunan ya da kaçak kazılarla bulunarak Berlin ve Hildesheim Müzeleri'ne satılan bir ayağı önde, diğeri geride, sağ eli bileğinden bükülerek yukarıya kaldırır tarzda metal erkek heykelcikleri¹¹⁷ bu geleneğin M.Ö. II. binyılda Önasya'da geniş bir coğrafyada yaygın olduğunu düşündürmektedir. Bu heykelcikler neredeyse tamamen Mısır kültürünün izlerinin taşıyan eserlerdir. Yükseklikleri de diğerleri için geçerli olan genel ortalamanın biraz üzerinde olup ortalama yaklaşık 20 cm.'dir.

Yukarıdaki metal heykelcikler dışında dünyanın değişik müzelerinde ya da koleksiyonunda geliş yeri kesin olarak belli olmayan benzer metal heykelcikler vardır. Cohen koleksiyonu, Browski koleksiyonu, Pomerance koleksiyonu, Beyrut Amerikan Üniversitesi koleksiyonu, Los Angeles Sanat Müzesi, Hamburg Müzesi, Cannes Lyklama Müzesi'nde korunan heykelciklerden özellikle Hamburg Müzesi'ndeki¹¹⁸ ve Cannes Lyklama Müzesi'ndekiler¹¹⁹ Anadolu örnekleriyle büyük benzerlikler sergilemektedir. Ayrıca ilginç bir özellik olarak Cannes Lyklama Müzesi'ndeki eserin kulağında delik vardır.

Sonuç

Sol ayağı önde, sağ ayağı geride, sağ kolu dirseğinde itibaren kıvrım yaparak yukarıya kalkık olan, mızrak, yıldırım demeti ya da başka bir nesne fırlatır pozisyonda gösterilen metal erkek heykelcikleri Doğu Akdeniz'de M.Ö. 16. yy.'dan M.Ö. 12. yy.'a kadar üretilmiştir. Elllerinde tuttukları nesne olasılıkla kullanılan malzemeden dolayı yok olduğu için

¹¹⁴ Collon 1972 122, Fig.6, No.4-7

¹¹⁵ Collon 1972 122, Fig.6, No.7.

¹¹⁶ Collon 1972, Fig.6, No.6-7.

¹¹⁷ Collon 1972, 125, Fig. 7, No. 5,6,7.

¹¹⁸ Collon 1972, 126, Fig.8, Res.5.

¹¹⁹ Collon 1972, 126, Fig.8, Res. 7.

bu heykelciklerin neyi simgeledikleri tam olarak anlaşılammıştır. Ancak heykelciklerin bir tanrı ya da savaşçıyı betimledikleri ileri sürülerek ellerinde mızrak ya da yıldırım demeti tuttıkları düşünülmektedir. Özellikle Hitit mühürlerinde ve mühür baskılarında benzer tasvirlerle karşılaşılmaktadır. Örneğin Tudhaliyaş II dönemine ait bir mühürde tanrı sağ elini tıpkı metal heykelciklerde olduğu gibi bileğinden itibaren yukarıya doğru bükmüş ve elinde bir nesne tutar vaziyette tasvir edilmiştir¹²⁰. Heykelciklerden farklı olarak bu nesnenin ne olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Elinde tanrısal simgesi olan yıldırım demeti vardır. Sol kolu ise hafifçe yukarıya kaldırılmış ve üzerine hierogrif işaret yerleştirilmiştir. Murşiliş III dönemine ait bir mühür baskısında da savaş arabası sürer pozisyonundaki tanrının başında boynuzlu başlığı varken, sağ elini benzer hareketle yukarıya kaldırmış ve yine yıldırım demeti tutmuştur¹²¹. Hafif yukarıya kalkık sol elinde de bir nesne tutmaktadır. Bu mühür baskısındaki tanrı figürünün ayak hareketi de heykelciklerde olduğu gibidir; sol ayak ileride, sağ ayak geride, adım atar vaziyettedir.

Mühür baskılarında bu erkek figürlerinin sağ ellerinde tuttıkları nesnenin yıldırım demeti olmasına karşın bazı stellerde ya da kabartmalarda kralların sağ ellerinde mızrak ve baltayla tasvir edildiklerini de görürüz. Örneğin Hattuşaş Tapınak 5 yakınındaki bir yapıda bulunan stel üzerindeki Kral IV. Tudhaliyaş betiminde sağ el, yıldırım tutanlarda olduğu gibi yukarıya kalkık değil göğse uzanmış, mızrağın uç kısmı aşağıya doğru çevrilmiştir¹²². Kral kapısındaki tanrı kabartmasında sağ kol direktten kıvrılıp göğüs üzerinde vücuda yapıştırılmış, elinde de bir balta tutmuştur¹²³. Diğer kol ise dirsekten kıvrılıp yukarıya uzatılmış ve yumruk yapılmıştır. Her iki kabartmada da tıpkı metal heykelciklerde olduğu gibi bir ayak önde, diğeri geridedir. Bazı kabartmalarda ise ayak hareketi aynı olmasına karşın sol omuzu üzerinde yayı, sağ elinde mızrağıyla gösterilir. Hattuşaş'da 2 nolu odanın sol duvarındaki savaşçı kabartması bu şekildedir¹²⁴. Kadikalesi heykelciğinin kol hareketi, kolun dirsekten kıvrılarak yukarıda meydana getirdiği açı yıldırım demeti düşüncesinden ziyade daha çok bir

¹²⁰ Akurgal 1989, 74, Şek.18; Akurgal 2002, 68, Fig.35.

¹²¹ Akurgal 2001, 94, Fig.43.

¹²² Seeher 1999, 74; Res.78; Macqueen 2001, Res. 32.

¹²³ Seeher 1999, 76, 77, Res. 80-81.

¹²⁴ Seeher 1999, 89, Res.94.

mızrağı tutar tarzda olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Sağ kol olduğu için durumu hakkında fazla bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak hafifçe yukarıya kalkık olduğu düşünülebilir. Bu elde bir şey tutup tutmadığı bilinmemektedir.

Bu tip metal erkek heykelcikleri bazı yayınlarda ayrıntılı inceleme yapılmadan “fırtına tanrısı” adıyla anılmaktadır. Ancak bu metal heykelciklerinin doğrudan bir tanrıyı mı, öldüğü için tanrılaşmış bir kralı-imparatoru mu yoksa bir savaşçıyı mı temsil ettiğinin anlaşılabilmesi için başlığına, giysisinin etek kısımlarına ya da figürün üzerindeki hierogrif işaret olup olmadığına bakmak gerekmektedir. Eğer bir tanrı tasviri söz konusuysa başlığında ve bazen de eteğinin üzerinde çok sayıda boynuz yer alır. Hierogrif işaret ya da sol elindeki yıldırım demeti de onun bir tanrı olup olmadığına yardımcı olur. Bu kanıtların bulunmadığı bir metal heykelciği sırf duruşundan dolayı tanrı olarak adlandırmak doğru bir tanımlama değildir. Kadıkalesi heykelciğinde de tanrı olarak adlandırılmasına yol açacak herhangi bir kanıt yoktur. Bu sebeple, daha önce de belirttiğimiz gibi bu eserin “Hitit savaşçısı” olarak anılması daha doğru olacaktır.

Bu heykelciklerde bir ayağın ileride diğerinin geride olması, sağ kolun dirseğinden yukarıya doğru kıvrılıp mızrak ya da yıldırım demeti atar durumda gösterilmesi gibi ortak özelliklerin dışında ayrıntıya inildikçe olasılıkla yerel bazı farklılıklarla karşılaşılır. Ancak bu farklılıklar eserlerdeki teknik hususları etkilememiştir. Eserlerin çok önemli bir kısmı tunçtur. Tuncun bir taş kalıba döküldüğü, sonra da yüzeyinin düzeltildiği sanılmaktadır. Ortak özellikler arasında giysi de sayılabilir. Genellikle bedenin üst yarısından başlayıp diz kapaklarının üstüne kadar uzanan, bel kısmında kuşağa-kemere sahip elbise benzeri giysilerle tasvir edilmişlerdir. Yüzeyinin korunma durumundan dolayı etek dışındaki kısımlar tam olarak anlaşılmasa da Kadıkalesi heykelciğinde diğer heykelciklerdekine benzer bir giysiye sahip olduğu sanılmaktadır.

Kadıkalesi heykelciğinde ve bu gruptaki diğer heykelciklerde baş genellikle yuvarlaktır. Nadiren uzun gösterilmiştir. Burun, göz ve kulaklar hemen her eserde abartılıdır. Başın üst kısmından başlayan başlık genellikle yukarıya doğru daralarak konik biçimde devam etmekte, bazen iyice sivrilmekte, kimi zaman da ponpon şeklinde bir uçla bitmektedir. Ponpon şeklindeki başlık Anadolu’ya yabancı bir özelliktir. Ephesos ve Baalbek heykelciklerinde olduğu gibi bazı başlıklar fes şeklindedir. Bu başlık türü de Anadolu dışında, özellikle Levant’da ortaya çıkmış olmalıdır. Heykelciklerde boyun

yapısı tarihleyici nitelikten uzaktır. Aynı dönemde hem uzun hem de kısa boyunlu örneklerle karşılaşılmaktadır. Ancak Kadıkalesi heykelciğinde boyun yapısı diğerlerinden farklıdır. Boyun düz olmayıp hafif bir kavisle uzanmaktadır. Heykelciklerde başlıktan çıkarak sırtta doğru uzanan saçlar da Hitit geleneğinin bir yansımasıdır. Saç bazen, Kadıkalesi heykelciğinde olduğu gibi sırtı geçerek daha da aşağıya inmektedir. Bu savaşçı-tanrı heykelcikleri erkeği tasvir etmelerine karşın sakallı heykelcik sayısı azdır. Aslında Hitit döneminde metal heykelciklerde sakal görülmesi olasılıkla Anadolu'ya dışarıdan girmiş bir özelliktir. Adak çivileri dışında, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde korunan heykelcik topraklarımızda bulunan sakallı metal tek Hitit heykelciğidir. Ancak burada Samos heykelciğinin bulunduğu coğrafyadan dolayı özellikle vurgulamak gerekmektedir. Anadolu kıyılarının (tabii Kadıkalesi'nin) hemen karşısında yer alan, coğrafi açıdan Anadolu'nun ayrılmaz bir parçası olan Ege Adaları'ndan Samos'da Heraion'da ele geçen metal heykelcik de sakallıdır. Sakallı heykelciklerin daha yoğun görüldüğü bölge Levanttır. Bu iki eserde sakalın görülmesine yani sakala ender de olsa rastlanmasına karşın büyük hiçbir örnekte saptanmamıştır. Zaten Hitit taş heykelleri ve kabartmaları da aynı şekilde büyük-sızdır.

Bazı heykelciklerde göğüs ucu, göğüs adalesi gibi ayrıntılar bile işlenmiştir. Bacak adaleleri bazısında gösterilmiş, bazısında ise gösterilmeden bırakılmıştır. Kadıkalesi heykelciğindeki ayakta diz kapağının alt kısmındaki tombulluk belirtilmiştir. Kadıkalesi heykelciğinde olduğu gibi çok sayıdaki örnekte ayaklar diz kapakları civarından kırıktır. Sağlam durumda olanlar ayakların alt kısımları hakkında bilgi vermektedir. Bunların bir bölümünde ayaklar genellikle sivri bir metal uzantı üzerine oturmakta, böylece bu heykelciklerin tıpkı adak çivilerinde olduğu gibi bir yere saptığı anlaşılmaktadır. Az sayıdaki heykelcik düz bir zemin üzerinde durmaktadır. Bazı heykelciklerde ise Hitit kültürüne mahsus yukarı kalkık pabuçlar dikkati çeker.

Kadıkalesi heykelciği sol ayağının önde, sağ ayağının geride, sağ kolunun dirsek hizasından kıvrılarak yukarıya doğru kalkık oluşu gibi temel özelliklerle yukarıda ayrıntılarıyla incelediğimiz çok sayıda Hitit metal heykelciğine benzemesine karşın tarihleyici bazı unsurlar açısından kimi heykelciklerle benzerdir.

Anadolu örnekleri arasında Kadıkalesi heykelciğine en çok benzeyen eserler Dövk, Karaman (Mut) ve Konya heykelcikleridir. Her üç eser de

daha önceden belirttiğimiz gibi tunçtur. Sağ ayakları önde, sağ ayakları geride, sağ kolları dirsekten kıvrık mızrak (?)–yıldırım demeti (?) atar pozisyonundadır. Dövlek heykelciğinde ayak-kol hareketleri, saçlar, giysi ve olasılıkla yüksekliğin aynı olmasına karşın zarif vücut hatları, ayrıntılı yüz ve başlığındaki boynuzlarla farklılıklar da sergilemektedir. Dövlek heykelciği, bin tanrılı halk yayınında Eski Hitit dönemine¹²⁵ tarihlenmiş, Darga M.Ö. 16. yy.’a¹²⁶, sergi katalogunda M.Ö. 16/15. y.y.’a¹²⁷, Kulaçoğlu M.Ö. 15-14 yy.’a¹²⁸ tarihlenmiş, T. Özgüç ise eserin muhtemelen 16. yy.’a ait olduğunu, 15. yy.’dan sonra olamayacağını belirtmiştir¹²⁹. Karaman (Mut ?)¹³⁰ heykelciği ise Dövlek’e kıyasla daha mütevazi bir işçiliğin ürünüdür. Karaman heykelciğinde ayak-kol hareketleri, saçlar, giysi, yükseklik yaklaşık benzer olmasına karşın önu beş boğumlu sivri konik başlığıyla hemen farklılık sergilemektedir. Ayrıca Kadıkalesi heykelciğinde büyük işlenmiş olan burun bu heykelcikte yüzdeki diğer uzuvlarla orantılıdır. Ancak kulaklarda Kadıkalesi heykelciği gibi oransızlık göze çarpar. Heykelcik vücudu saran, alt tarafı etek şeklinde bir giysi giymiştir. Karaman (Mut) heykelciği bin tanrılı halk kitabında Hitit Büyük İmparatorluk dönemine tarihlendirilmiş¹³¹, T.Özgüç ise M.Ö. 14 yy.’dan daha eski olamayacağını belirtmiştir¹³². Sevin de eserin Hitit İmparatorluk Çağı’na ait olduğunu belirtmektedir¹³³. Konya’da bulunduğu öne sürülen eser şimdi Tübingen Üniversitesi, Institut für vor-und Frühgeschichte’de sergilenen heykelcik de¹³⁴. Genel görünümü, vücut hareketleri ve yuvarlatılmış yüzüyle Kadıkalesi heykelciğini hatırlatan eser, Kadıkalesi heykelciğinin neredeyse iki katı bir yüksekliğe sahiptir. Ayrıca boynu daha kalın ve uzundur. Darga

¹²⁵ Bin tanrılı halk 2002, 550.

¹²⁶ Darga 1992, 36.

¹²⁷ Sergi kataloğu 1983, A645.

¹²⁸ Kulaçoğlu 2000, 127, 128.

¹²⁹ Özgüç 1993, 493.

¹³⁰ Özgüç 1993, 491-193. Bin tanrılı, 229, 559, Res.229/13, Kat.No.:120., Sevin 2003, 149. Sevin’in yayınında eserin geliş yer olarak “Mut (?) yakınındaki Karamanlı’dan bir tanrı heykelciği” ibaresi vardır.

¹³¹ Bin tanrılı halk 2002, 559.

¹³² Özgüç 1993, 493.

¹³³ Sevin 2003, 149.

¹³⁴ Darga 1992 36, 37, Res.15; Akurgal 1995, 87, Res.74; Kulaçoğlu 2000, 127.

Konya heykelciğini M.Ö. 16. yy.'a tarihlenen¹³⁵, Akurgal eserin M.Ö. 14-13 yy. 'a ait olduğunu belirtmiştir¹³⁶.

Anadolu'da bulunan bu heykelcikler dışında Kıta Yunanistan'daki kazılarda Tiryns, Nezero ve Mykenai'de; Ege Adaları'nda ise Samos (Sisam), Rhodos (Rodos) Lindos, Girit Patsos Hermes Kranaios Mağarası ve Delos, heykelcikleri Kadıkalesi heykelciğine en çok benzeyen eserlerdir.

Bunlardan Tiryns heykelciği¹³⁷, yaklaşık yüksekliği, vücut hareketi, giysisi, saçları, yuvarlak yüzü, abartılı burun ve kulaklarıyla Kadıkalesi heykelciğine benzemekte, ponponlu başlığı, ve belindeki hançeriyle ondan ayrılmaktadır. Teselya'daki Nezero'da ele geçen¹³⁸ heykelcik de Kadıkalesi heykelciğiyle yaklaşık aynı yüksekliktedir. Vücut hareketi, saçları, abartılı burnu ve kulaklarıyla Kadıkalesi heykelciğine benzemekte, yukarıya doğru daralan ancak kırık olduğu için bitişi anlaşılabilen başlığındaki boynuzlarla, iyice belli edilmiş göğüs ve adaleleriyle, yırtmacı belirtilmiş eteğiyle Kadıkalesi heykelciğinden ayrılmaktadır. Ayrıca Kadıkalesi heykelciği diğer birçok heykelcik gibi tunçtur. Oysa Nezero heykelciği, az sayıda ele geçen gümüş heykelciklerden biridir.

Mykenai heykelciğinde de genel vücut hareketi, yüz yapısı, abartılı burun ve kulaklar Kadıkalesi heykelciğiyle benzer olmasına karşın¹³⁹ ponponlu başlığı, ayrıntılı işlenmiş eteği, ayakların duruşundaki farklılıkla ondan ayrılmaktadır.

Ege Adaları'nda ele geçen heykelcikler arasında tıpkı bulunduğu coğrafya gibi stilistik açıdan da Kadıkalesi heykelciğine en yakın benzer örnek Samos adasında ele geçmiştir¹⁴⁰. Ancak bu heykelcikde sakallı olması, yüksekliği, beli saran kemeriyle ondan ayrılmaktadır.

Rhodos'daki (Rodos) Lindos'da bulunan heykelciklerin ele geçtiği Ege yerleşmelerindedir. Lindos heykelciği¹⁴¹ genel gövde yapısı, hareketleri,

¹³⁵ Darga 1992, 37.

¹³⁶ Akurgal 1995, 87.

¹³⁷ Canby 1969, 143, Pl.38; Collon 1972, 124, Fig.7, No.12.

¹³⁸ Canby 1969, 143, Pl.39; Collon 1972, 124, Fig.7, No.9; Cline 1991, 134, Pl.XXII/b.

¹³⁹ Collon 1972 124, Fig.7, No: 11.

¹⁴⁰ Kopcke 1968, 290, 291; Taf.122; Collon 1972, 124, Fig.7, No:2.

¹⁴¹ Collon 1972 124, Fig. 7, No: 1; Canby 1969, 147.

saçları, yuvarlak yüzü, abartılmış burunu ve kulaklarıyla benzemekte, ancak kolların yaklaşık omuz hizasından kırık olmasıyla kolların hareketleri anlaşılammaktadır. Geniş başlığı ve başlığın dört tarafındaki birer çıkıntısı, yüksekliği, iyice oyulmuş gözleri, ayrıntılı işlenmiş elbisesiyle Kadıkalesi heykelciğinden ayrılmaktadır.

Girit'de Patsos'daki Hermes Kranaios Mağarasında bulunan heykelcik¹⁴² genel gövde yapısı ve vücut hareketiyle Kadıkalesi heykelciğine benzemesine karşın vücudundaki narinlik, yukarıya doğru iyice daralan başlığı, aşağıya doğru sivrilen yüzü ve ayrıntılı işlenmiş eteğiyle ondan ayrılmaktadır.

Ege Adaları'ndan Delos'da da benzer bir heykelcik ele geçen heykelcik ise¹⁴³ yaklaşık yüksekliği ve bazı vücut özellikleriyle benzer olmasına karşın gövdesinin son derece ince yapılması, sol elinde kalkan tutması, ponponlu başlığıyla oldukça farklı bir eserdir.

Kadıkalesi heykelciğine benzer tarzda metal heykelciklerin ele geçtiği bir başka bölge Levant'tır. Bu bölgede ele geçen heykelciklerden ancak az bir kısmı ile sağlıklı bir karşılaştırma yapmak mümkündür. Bunlar arasında Ras Shamra'dan iki heykel, Minet el Beida heykelciği, Byblos'dan iki heykelcik sayılabilir. Ras Shamra'da bulunan dokuz heykelcikten biri vücut hareketi, geniş yüzü, abartılı burun ve kulağı dışında başlığının yukarıya doğru daralarak devam etmesi, ancak uç kısmında ponpon olmamasıyla Levant örneklerinden ayrılmakta ve Kadıkalesi'nin de dahil olduğu gruba girmektedir. Eserin giydiği giyse de Kadıkalesi heykelciğinde olduğu gibi diz kapağının üzerine kadar uzanan bir eteğe sahiptir. Ayrıca sol kolunu da hafifçe yukarıya doğru kaldırmıştır. Kadıkalesi heykelciğiyle yaklaşık yüksekliğe sahip eser diğer buluntularla birlikte M.Ö. 14-13. yy.'a tarihlendirilmiştir. Kazı yayınında bu eser hakkında fazla bilgi verilmemesi şanssızlıktır¹⁴⁴. Yine Ras Shamra'da bulunan başka bir heykelcik de benzer özelliklere sahip olmasına karşın başlığının uç kısmının ponpon şeklinde bitmesiyle farklılık göstermektedir. Eser M.Ö. 14-13. yy.'a tarihlenmiştir¹⁴⁵.

¹⁴² Collon 1972, 124, Fig.7, No.3.

¹⁴³ Collon 1972, 124, Fig.7, No.5.

¹⁴⁴ Collon 1972, 113, Fig.1, No.3.

¹⁴⁵ Collon 1972, 113, Fig.1, No.6.

Benzer bir heykelcik Minet el Bedia'da ele geçen ve üzerinde yer yer altın ve gümüş kalıntıları saptanan oldukça yüksek bir heykelcik ancak genel gövde yapısıyla benzerlik sergilemekte, yüzü, giysisi ve başlığıyla farklılaşmaktadır. Eser M.Ö. 1450-1230 arasına tarihlendirilmiştir¹⁴⁶. Byblos kazılarında bulunan beş metal heykelcikten ikisi Kadıkalesi örneğiyle yakın benzerlik sergilemektedir. I-V. tabakalar arasında ele geçen bu eserlerin birisi Kadıkalesi heykelciğinden biraz daha küçük, diğeri ise biraz daha büyüktür. Bu iki heykelciğinin vücut hareketlerinin yanı sıra kollarını kaldırış şekilleri de bizim örneğimizle benzerdir. Yani sağ kol dirsekten kıvrılarak iyice yukarıya kaldırılmış, sağ kol ise bilek hizasından hafif kaldırılmıştır. Başlıklar yukarıya doğru daralmakta ancak ponpon yapmaktadır. Yalnızca küçük heykelcikte minik bir çıkıntı oluşmuştur. Byblos heykelciklerinin tarihlenmeleri yapılamamıştır¹⁴⁷.

Kadıkalesi heykelciğinin sağ ayağı geride, sol ayağı ileride adım atar pozisyondaki alışılmış vücut hareketinin yanında kasık kısmına kadar önden ve arkadan bu hareketin görülebilmesi, bacakların düz bırakılmayıp dizin altındaki tombulluğun belirtilmesi, sağ kolunu yukarı kaldırarak dirsekten itibaren bükmesi, mızrak ya da yıldırım demeti atar şekilde gösterilmesi, geniş ve yuvarlatılmış yüzü, abartılmış burun ve kulakları, yukarıya doğru sivrilerek daralan başlığı, kısa etekli giysisini de dikkate alarak ve yukarıda en yakın benzerlerini verdiğimiz örneklerin de katkısıyla -nerede üretildiğini şimdilik bilmediğimiz- bu heykelcik için en uygun tarihlenmenin M.Ö. 15-14. yy. olacağı düşünülebilir.

Kadıkalesi heykelciğinin tarihlenmesi kadar, belki de daha önemli bir husus bu Hitit heykelciğinin bu coğrafyada bulunmasının bir tesadüf mü olduğudur. M.Ö. II. binyıl Anadolu'sunun tarihi coğrafyasına baktığımızda, Kadıkalesi heykelciğinin ait olduğu tarih olan binyılın üçüncü çeyreğinde bölgenin göz ardı edilemeyecek derecede, Hititlerle irtibat halinde olduğu anlaşılmaktadır. Hititlerin bu bölgeyle ve Batı Anadolu'nun diğer kesimleriyle ilişkilerinin sebepleri, bu bölgedeki ülkelerin, kentlerin statüleri İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Hititoloji ve Arkeoloji bilimiyle uğraşanları yoğun bir biçimde meşgul etmiş konulardır. Bu dönemde Batı Anadolu'daki bazı yerleşimler ve ülkeler zaman zaman Hitit Krallığı'na karşı

¹⁴⁶ Collon 1972, 116, Fig.1, No.10.

¹⁴⁷ Collon 1972, 116.

cephe almışlar, işbirliği içerisine girmişler, Hititler de onları yeniden boyun eğdirmek için seferler düzenlemiştir. Bu seferler arasında II. Murşiliş'in (M.Ö.1339-1306) seferlerinin ayrı bir önemi vardır¹⁴⁸. Bilindiği gibi Hitit kralı II. Murşiliş, Arzawa Krallığı'nın başkenti Apasas'a (Ephesos) ve 1 yıl önce ise Ahhiyawa kenti Millawanda'ya (Miletos) yaptığı iki sefer sonucunda Arzawa krallığını ortadan kaldırmış ve yerine 3 vasal beylik kurmuştur. Arzawa'nın başkenti Apasas ve Kadıkalesi'nin bulunduğu bölge Mira Beyliği'ne bırakılmış olmalıdır. Ancak Apasas'ın 25 km güneyinde, stratejik deniz yolu geçidi Samos Boğazı'nı kolayca kontrol eden bir konumda bulunan Kadıkalesi höyüğündeki adını henüz bilemediğimiz bu Arzawa kentinin de kıyıyı kontrol altında tutmak isteyen Hitit askeri stratejisi içinde önemli bir yeri olmalıdır. Dolayısıyla Hitit heykelciğinin burada bulunması bu liman kentindeki bir tesadüfün ötesinde Hitit-Batı Anadolu ilişkileriyle ilgili de olabilir. Bu durumun netlik kazanabilmesi için henüz çok yeni başlayan Kadıkalesi kazılarının ilerlemesi ve heykelciğin de ait olduğu dönemin tabaka kazılarla saptanmasını beklemek gerekmektedir. Bu heykelciğin tabaka kazısında bulunmadığı unutulmamalıdır¹⁴⁹.

¹⁴⁸ Bu konuya dikkatimizi çeken Sayın Prof.Dr.Ersin Doğer'e bir kez daha teşekkür ederim.

¹⁴⁹ Kadıkalesi kazılarında 2003 sezonunda da tabaka buluntusu olmayan başka bir tunç heykelcik ele geçmiştir. M5 plankaresinin güneybatı kesiminde 16.75 m. seviyesinde ele geçen heykelcik tamamen sağlam durumda olup kartal-akbaba başlı, kuş kanatlı ve erkek gövdelidir. Ayaklarının basma zemini düz olmayıp geriye yüksekçe uzanan eserin yine ayak kısmında bir yere sokulması için yapılmış izlenimi uyandıran bir hat göze çarpar. Kanatlar açık olup aşağıya dönüktür. Heykelciğin yüksekliği 9.25 cm., bir kanadından diğerine genişliği 5,4 cm.'dir. Heykelciğin ele geçtiği alanda onunla birlikte iki tunç sikke, tunç kemer tokası ve bir seramik parçası bulunmuştur. Eserlerin ele geçtiği toprak, çevresinden farklı, küllü ve yumuşak olmasıyla dikkat çeker. Bu toprağın, höyüğün bir başka bölümünden alınıp buraya getirilmiş olması olasıdır. Buluntular arasındaki seramik parçası M.Ö.III. binyılın tipik gri-siyah astarlı, perdahlı, el yapımı örneklerindedir. Tunç heykelciğin tabakadan ele geçmemesi tarihleme yapılmasını güçleştirmektedir. Stilistik incelemeler de şu an için heykelciğin ait olduğu dönemi saptamamızda yeterli olamamaktadır.

Kaynakça

- Agouridis 1997 Agouridis, C., "Sea Routes and Navigation in the Third Millennium Aegean", *Oxford Journal of Archaeology* 16 (1) (1997), 1-24.
- Akurgal 1989 Akurgal, E., *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, 1989.
- Akurgal 1995 Akurgal, E., *Hatti ve Hitit Uygarlıkları*, İzmir, 1995.
- Akurgal 2001 Akurgal, E., *The Hattian and Hittite Civilization*, İzmir, 2001.
- Aydal 1987 Aydal, S., "Karaman Müzesinde Bulunan Bir Hitit Heykelciği", *Karaman Müzesi Yıllığı II/5* (1987), 15-17.
- Alp 1961 Alp, S., *Amasya Civarında bulunan bir Hitit heykelciği ve diğer Hitit eserleri*, *Anatolia*, VI (1961), 191-216.
- Bin Tanrılı Halk 2002 *Hititler ve Hitit İmparatorluğu, Bin Tanrılı Halk*, Stuttgart, 2002.
- Bittel 1967 Bittel, K., "Karabel", *Mitteilungen der Deutschen Orientgesellschaft zu Berlin* 98 (1967), 5-23.
- Canby 1969 Canby, J.V., "Some Hittite Figurines in the Aegean", *Hesperia* 38(1969), 141-149.
- Cline 1991 Cline, E.H., "Hittite Objects in The Bronze Age Aegean", *AS XLI* (1991), 133-143.
- Collon 1972 Collon, D., "The Smiting God", *LEVANT IV* (1972), 111-134.
- Darga 1992 Darga, M., *Hitit Sanatı*, İstanbul, 1992.
- Doğan 1970 Doğan, Ş., "Çiftlik Heykelciği", *Anadolu (Anatolia) XIV* (1970), 73-74.
- Doğer 2001 Doğer, E., "İlkçağ'da İzmir'in Stratejik Konumu", 21. Yüzyıl Eşiğinde İzmir Uluslararası Sempozyum, (9-10 Ekim 2000), İzmir, 2001, 16-27
- Doğer 2002 Doğer, E., "İzmir Büyük Şehir Belediyesi Sınırları İçindeki Eski Eserler ve Anıtlar Üzerine Birkaç Söz", *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, 5, Şubat 2002, 65-69
- Doğer 2004 Doğer, E., "Bizans Öncesi Buluntular", *Kuşadası Kadıkalesi Kazıları, 2002 Yılı Çalışmaları (Z. Mercangöz)*, 25. Kazı Sonuçları Toplantısı (Baskıda)
- Efe 2003 Efe, T., "Batı Anadolu, Son Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı", *ArkeoAtlas 2* (2003), 94-129.
- Ekiz 1994 Ekiz, H.H., "Afyon Müzesi'nde Bulunan Bir Hitit Heykelciği", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1994 Yıllığı*, Ankara, 1995, 159-163.
- Ekiz 1997 Ekiz, H.H., "Ankara Anadolu Medeniyetleri, Çorum, Karaman ve Konya Müzeleri'nde Bulunan Bazı Tanrı Heykelcikleri", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1996 Yıllığı*, Ankara, 1997, 161-172.

- Ekiz 1998 Ekiz, H.H., “Özel Bir Koleksiyonda Bulunan Bir Grup Tanrı Heykelciği”, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1997 Yıllığı, Ankara 1998, 79-93.
- Ekiz 1999 Ekiz, H.H., “Gaziantep Müzesinde Bulunan Hayvan Üstünde Duran İki Tanrı Heykelciği”, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yıllığı, Ankara, 1999, 131-140.
- Ekiz 2000 Ekiz, H.H., “Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde Bulunan Üç Hitit Heykelciği”, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1999 Yıllığı, Ankara, 2000, 65-75.
- Emre 1971 Emre, K., Anadolu Kurşun Figürinleri ve Taş Kalıpları, TTK Yayınları VI. Seri, Ankara, 1971, 14.
- Greaves 2003 Greaves, A.M., Miletos, Bir Tarih, İstanbul, 2003.
- Gurney 2001 Gurney, O., Hititler, Çeviren, P.Arpaçay, Ankara, 2001
- Güterbock 1984 Güterbock, H.G., “Hittites and Achaeans: A New Look”, Proceedings of the American Philosophical Society 128 (1984), 114-122.
- Hanfmann 1962 Hanfmann, G.M.A., “A ‘Hittite’ Priest from Ephesus”, AJA 66 (1962), 1-4.
- Harden 1962 Harden, D., The Phoenicians, Londra, 1962.
- İlslı 1993 İlslı, A., “A Hittite statue Found in the Area of Acurhisar”, Aspects of Art and Iconography: Anatolia and Its Neighbors, Studies in Honor of Nimet Özgüç, Ankara, 1993, 301-308.
- Türkoğlu 2003 Türkoğlu, İ., “2001-2002 Yılı Kuşadası Kadı Kalesi Kazı Çalışmaları”, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, HABERLER, (Mayıs 2003), Sayı 16, 18-20.
- Kopcke 1968, Kopcke, G., “Heraion von Samos: die Kampagnen 1961-1965 in Südtemenos”, Mitteilungen Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Ableitung, Vol. 83 (1968).
- Kulaçoğlu 2000 Kulaçoğlu, B., “Anadolu Medeniyetleri Müzesi Altın Serpuşlu Gümüş Tanrı Heykelciği”, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1999 Yıllığı, Ankara, 2000, 125-130.
- Macqueen 2001 Macqueen, J.G., Hititler ve Hitit Çağında Anadolu, Çev. E.Davutoğlu, İstanbul, 2001.
- Mercangöz 2001 Mercangöz, Z., “Kuşadası’nın Kültür Mirasında İki Bizans Kalıntısı; Kurşunlu Manastır ve Kadıkalesi”, Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu, (Ed.A.G.Serifoğlu) (23-26 Şubat 2003), Kuşadası, 2001, 139-145.
- Mercangöz 2002 Mercangöz, Z., “Kuşadası, Kadı Kalesi Kazısı”, İzmir Kent Kültürü Dergisi Şubat 2002, Sayı 5, 272-276.

- Mercangöz 2003 Mercangöz, Z., “Kuşadası Kadı Kalesi Kalesi 2001 Yılı Çalışmaları”, 24. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, Ankara, 2003, 125-138.
- Müller-Wiener 1961 Müller-Wiener, W., “Mittelalterliche Befestigungen im südlichen Jonien”, İstanbuler Mitteilungen 11 (1961), 66-74.
- Niemeier 1998 Niemeier, W.-D., “The Mycenaean in Western Anatolia and the Problem of the Origins of the Sea Peoples”, Mediterranean Peoples in Transition, In Honor of T.Dothan, (Ed. S.Gitin, A.Mazar, E.Stern), Kudüs, 1998, 17-63.
- Özgüç 1945 Özgüç, N., “Dövlük Köyünden (Şarkışla İlçesi) Getirilene Eti Heykelciği”, Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi V (1945), 45 vd.
- Özgüç 1993 Özgüç, T., “Studies on Hittite Relief Vases”, Aspect of Art and Iconography: Anatolia and Its Neighbors, Studies in Honor of Nimet Özgüç (Ed. M.J.Mellink, E.Porada, T.Özgüç), Ankara, “1993, 473-499.
- Pasinli 1995 Pasinli, A., İstanbul Archaeological Museum, İstanbul, 1995.
- Salvini-Salvini 1996 Salvini, A.-Salvini, M., “Nouvelles Considerations sur le Relief Rupestre de la Pretendue “Niobe” de Mont Sipyle”, Collectanea Orientalia CPOA 3(1996), 7-20.
- Seher 1999 Seher, J., Hattuşa Rehberi, İstanbul, 1999.
- Sergi Kataloğu 1983 Avrupa Konseyi 18. Avrupa Sanat Sergisi, Anadolu Medeniyetleri Ankara, 1983.
- Sevin 2003 Sevin, V., Eski Anadolu ve Trakya, İstanbul, 2003

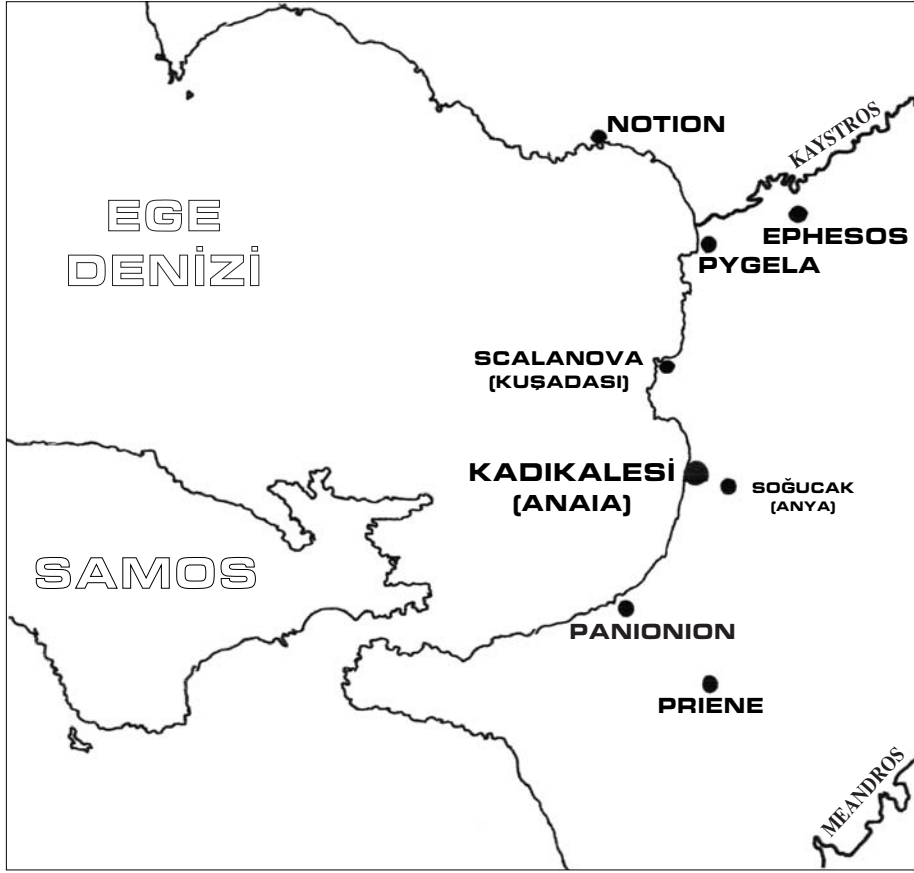

Fig. 1

LEVHA 11

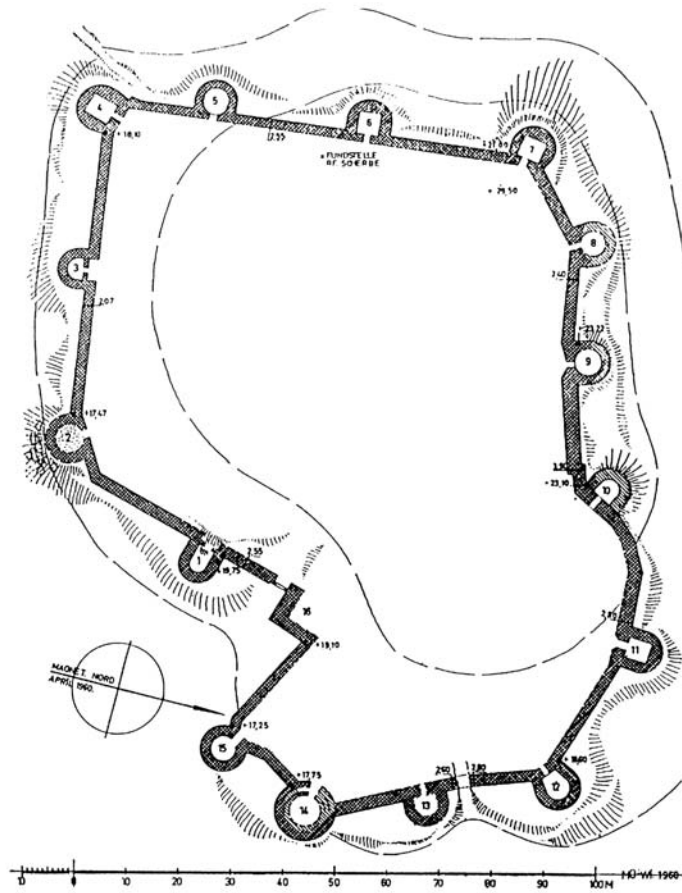

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4 Heykelciğin bulunduğu alan

Fig. 5 Heykelcik, cepheden

Fig. 6 Heykelcik, arkadan

Fig. 7 Heykelcik, yandan